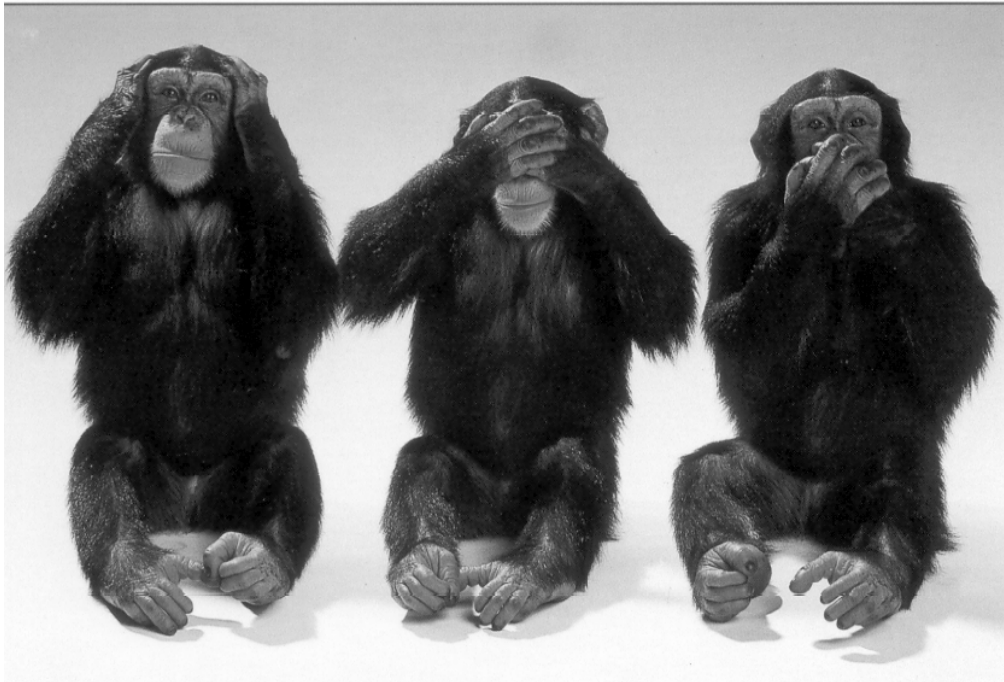

‘TUSSEN ONS GEZEGD EN GEZWEGEN’ over het ambtsgeheim van predikanten

door

D. H. J. STEENKS

Kerkelijke scriptie
in het kader van de Kerkelijke Opleiding
vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk te Utrecht
Vakgroep Praktische Theologie

juli 1999

INLEIDING

Tijdens mijn leervicariatsperiode in de Hervormde gemeente ‘De Burchtkapel’ te IJsselstein ben ik op twee manieren in aanraking gekomen met het ambtsgeheim. De eerste keer was al direct bij aanvang. In de eerste week volgde ik de predikant op de voet. Ik ging onder andere mee op pastoraal bezoek. Tijdens deze eerste pastorale ontmoetingen merkten we beide op dat de mensen enigszins verlegen waren met mijn aanwezigheid. Na zo’n twee, drie bezoeken is de predikant met nadruk gaan stellen dat ik als leervicaris ook een ambtsgeheim heb. De verlegenheid die we in eerdere ontmoetingen bespeurden zijn we daarna niet meer tegengekomen. We besloten om op de eerste zondag erna ook in de kerkdienst de mededeling te doen dat de leervicaris onder het ambtsgeheim valt.

Enige tijd later werd de predikant - in mijn aanwezigheid - gebeld door iemand uit de gemeente De persoon in kwestie beschuldigde de predikant van schending van het ambtsgeheim. De predikant verweerde zich door te stellen dat de aard van het gesprek niet zodanig was dat er sprake kon zijn van ambtsgeheim. Het gesprek was informatief-zakelijk van aard en er waren duidelijke aanwijzingen dat deze zaken met anderen zouden worden doorgesproken. Desalniettemin bleef de beller bij zijn standpunt dat de predikant het ambtsgeheim had geschonden, maar er zou verder geen klacht of iets van dien aard worden ingediend. Hiermee was de zaak afgedaan (zie verder § 1.3). Dit telefoongesprek leidde echter wel tot een intensief gesprek tussen mijn begeleider en mij over het ambtsgeheim: over de afgrenzing van het ambtsgeheim en over de grote waarde van het ambtsgeheim.

Deze twee voorvallen, vooral de tweede, wekten mijn interesse: een onderwerp voor de kerkelijke scriptie had zich op deze wijze aan mij opgedrongen. Wat al uit het eerste voorbeeld is op te maken, is dat het ambtsgeheim van predikanten en andere ambtsdragers één van de meest fundamentele aspecten van de pastorale arbeid is. Maar wat onder andere blijkt uit het tweede voorbeeld is dat het ook een van de meest lastige elementen van de pastorale arbeid is.

Want waarom, wanneer en op welke wijze betracht je ambtsgeheim? Deze vragen die centraal zullen staan in deze scriptie hebben een pastorale en kerkrechtelijke achtergrond, welke ik in deze scriptie wil gaan schetsen. De antwoorden op de zojuist gestelde vragen hoop ik niet alleen te kunnen geven vanuit de literatuurstudie, maar ook met behulp van een ‘veldonderzoek’, vanuit de hedendaagse praktijk van predikanten.

Vermeldenswaard is het feit dat er niet veel ‘protestantse’ literatuur is verschenen over het ambtsgeheim. Het meest recente boek over het ambtsgeheim dateert uit 1961: *‘Het ambtsgeheim van de zielszorger’* van de hand van dr. Ph. J. Huijser. Na 1961 is er in de Nederlandse taal geen boek meer over het ambtsgeheim als zodanig verschenen. Wel is er een spaarzaam aantal artikelen geschreven over het ambtsgeheim, bijvoorbeeld een degelijke handleiding voor kerkenraadsleden over het ambtsgeheim. Deze dateert echter ook al weer uit 1981.

De opzet van deze scriptie is als volgt. In hoofdstuk 1 zal ik stilstaan bij wat het ambtsgeheim nu precies is, hierbij zullen zowel pastorale, kerkhistorische, bijbels-theologische en kerkrechtelijke noties de revue passeren. In hoofdstuk 2 zal ik verslag doen van het veldonderzoek dat ik gedaan heb, i.c. een enquête onder Samen-op-Weg predikanten. De bevindingen van hoofdstuk 2 zullen in hoofdstuk 3 aan elkaar worden gerelateerd.

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1 AMBT EN GEHEIM

- § 1.1 *De toegankelijkheid van de predikant*
- § 1.2 *Over de discussie over het ambtsgeheim in de synode van de NHK*
- § 1.2.1 *Kort resumé van de synodediscussie over het ambtsgeheim*
- § 1.2.2 *Het gesprek over het ambtsgeheim in de gereformeerde synode*
- § 1.3 *Ambtsgeheim: plicht en recht*
- § 1.4 *Predikant en partner*
- § 1.5 *Bijbelse noties met betrekking tot het ambtsgeheim*

HOOFDSTUK 2 EEN VELDONDERZOEK NAAR HET AMBTSGEHEIM

- § 2.1 *Opzet praktijkonderzoek*
- § 2.2 *Over de waarde van het ambtsgeheim*
- § 2.3 *Over de grenzen van het ambtsgeheim*
- § 2.4 *Verbreking van het ambtsgeheim*
- § 2.5 *Moeilijkheden met betrekking tot het ambtsgeheim*
- § 2.6 *Schending van het ambtsgeheim*
- § 2.7 *Een beroep op het ambtsgeheim*
- § 2.8 *Over kerkorde en gedragsregels*
- § 2.9 *Biecht en ambtsgeheim*
- § 2.10 *Overige opmerkingen*

HOOFDSTUK 3 HOREN, ZIEN EN ZWIJGEN

- § 3.1 *Korte samenvatting*
- § 3.2 *Conclusies en aanbevelingen*

LITERATUURLIJST

§ 1.1 De toegankelijkheid van de predikant

Het predikantschap is een rijk geschakeerd beroep. Maar er is één duidelijk rode draad: namelijk de ontmoeting met mensen. Alle facetten van het predikantschap zijn gericht op (de communicatie/ontmoeting met) de mens en God. Of het nu vanaf de kansel is of tijdens de catechese, de predikant¹ communiceert volop en ontmoet vele mensen. Heel in het bijzonder geldt dat natuurlijk voor het pastorale werk van de predikant. Ontmoeting in de diepste zin van het woord is immers een van de meest fundamentele eigenschappen van het pastoraat.

De predikant zoekt mensen uit eigen gelegenheid op, of omdat ze daar om hebben gevraagd. In tijden van ziekte of verdriet, maar ook in tijden van vreugde en als het gewoon goed gaat wil een predikant op bezoek komen. Of je nu oud bent of jong, arm of rijk. Kosteloos en nog bij de mensen zelf thuis ook. Dat maakt het pastoraat tot een bijzonder fenomeen, want in geen enkel ander sociaal beroep werkt dat zo. Voor een bezoek aan een arts of een psycholoog moet je een medisch/psychisch probleem hebben, je moet een afspraak maken, je moet naar de praktijk toe en uiteindelijk moet je er ook voor betalen.

Bij een predikant ligt de drempel veel lager, als je al kunt spreken van een drempel. In principe en als het goed is, kun je altijd bij hem of haar terecht voor een gesprek als daar behoefte aan is; de predikant staat open voor een ontmoeting. In wezen is 'de predikant' zeer toegankelijk.² Niet alleen wat tijd en ruimte betreft, maar ook omdat de predikant toegelegd is op het menselijke. Hij of zij is zelf gewoon (gelovig) mens, geen psycholoog of medicus, daar is hij/zij ook niet toe opgeleid³, en dat menselijke brengt hij of zij in. In de handreiking voor kerkenraadsleden met betrekking tot het ambtsgeheim staat het als volgt verwoordt: 'In de pastorale verhouding gaat het om mensen, om hun zijn, hun lot, hun toekomst. In die verhouding brengen beiden, gemeentelid en ambtsdrager zichzelf helemaal in. Het gaat niet om allerlei psychische dingen, al kunnen die erg ingrijpend zijn, nog minder om allerlei wetenswaardigs, het gaat er evenmin om elkaar te vertellen 'hoe het moet'. Het gaat om ieders bestaan als zodanig, om de toekomst ervan en zo, daarom, om het heden. (...) Het gaat, om het nog weer op een andere manier te zeggen, in het pastoraat om het geheim van de mens. Het geheim, dat God alleen kent (1 Cor. 13 : 12). Het geheim waarmee we in het pastoraat tastend omgaan, het geheim van onszelf, het geheim van de ander. Daar hoort geheimhouding bij, als teken van eerbied voor waar het om gaat. (...) De ambtsdrager zal als regel minder van zichzelf vertellen, dan het gemeentelid. Toch kan hij tegelijk alleen maar pastor zijn als hij er echt zelf is, met zijn eigen kwetsbaarheid, menselijkheid, met zijn eigen geheim.'⁴

¹ Met het woord predikant wordt zowel de mannelijke als de vrouwelijke predikant bedoeld. Tevens geldt veel van wat over de pastorale arbeid van de predikant gezegd wordt ook voor andere ambtsdragers (ouderlingen en diakenen) en hen die pastorale arbeid verrichten. In deze scriptie beperk ik mij tot het werk van de predikant.

² Niet dat mensen het altijd zo ervaren. Veel mensen vinden hun problemen of zorgen niet erg genoeg om de predikant te bellen om daar eens over te praten: men is niet echt vertrouwd met de toegankelijkheid van de predikant. Ook denken veel mensen dat de predikant het toch ontzettend druk heeft en dat er daarom geen tijd zal zijn voor een bezoek. In die zin is er wel sprake van een drempel: van de kant van de gemeenteleden zelf opgeworpen. Deze drempel mag mijns inziens nooit door een predikant zelf worden opgeworpen, dat acht ik in strijd met het wezen van het predikantschap.

³ Al zou het zeer aanbevelenswaardig zijn dat studenten theologie meer psychologische scholing krijgen.

⁴ Uitgave Raad voor de Herderlijke Zorg van de Nederlandse Hervormde Kerk, 'deel VII: Het ambtsgeheim', in:

Je zou pastoraat kunnen omschrijven als een unieke vorm van hulpverlening van mens tot mens, zoals G. Heitink dat bijvoorbeeld nadere gestalte geeft met vier kernwoorden: helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen.⁵ Zo bezien kun je de predikant een echte ‘ziel-zorger’ noemen. Hier raken we mijns inziens aan het proprium van het pastoraat. Een arts houdt zich primair bezig met het fysieke of het psycho-somatische, een psycholoog richt zich op de psyche, een predikant daarentegen richt zich op de ‘ziel’, zeg maar op dat wat de mens mens maakt gezien in Gods ogen. Het geloof (in God als Schepper, de mens als beeldrager Gods en andere dogmata) speelt hierin natuurlijk een nadrukkelijke rol, maar dat wil niet zeggen dat het in pastorale gesprekken alleen maar over geloof (en geloofstwijfel) gaat. De pastor geeft de mens de gelegenheid uit te spreken wat hem of haar bezielt, of hij of zij met zijn ziel onder zijn arm loopt. Niet zelden ook krijgt de pastor veel van de ziel en zaligheid van de pastorant te horen.

De toegankelijkheid en een ‘adequate’ zielzorg/hulpverlening staat en valt echter met het bestaan van het ambtsgeheim van de predikant. Doordat een predikant ambtsgeheim betracht, valt met hem of haar in vertrouwen te praten, bepaalde (moeilijke) dingen zijn bespreekbaar met een predikant zonder dat iets daarvan in de openbaarheid komt. Het ambtsgeheim van een predikant kan er voor zorgen dat mensen zich daadwerkelijk laten ontmoeten. De mens kan helemaal zichzelf zijn en kan veel van zijn of haar zieleroerselen, vragen, moeiten, twijfels of zorgen ongehinderd delen. Het ambtsgeheim creëert én omsluit de ruimte waarin mensen zich echt durven en kunnen geven. Want wat een pastorant ook vertelt binnen een pastorale context, het dient vertrouwelijk te blijven. De predikant moet daar zeer alert op zijn. Hij of zij moet er niet alleen op letten tijdens het gesprek, maar dient ook zorgvuldig om te gaan met de aantekeningen die er eventueel van het gesprek gemaakt worden. Deze moeten veilig worden bewaard. De predikant dient hier ‘priesterlijk’ in te zijn, dat wil zeggen dat hij of zij zich goed bewust moet zijn van het bijzondere ambt waarin hij of zij staat. Hij of zij is er voor de ander, net als Christus de mens diende: het priesterlijke van het ambt wordt dan ook vaak geïllustreerd met het verhaal van de voetwassing (Johannes 13). In navolging van Christus verleent de pastor zijn of haar zorg.

Goed en diepgaand pastoraat kan dus niet zonder het ambtsgeheim. Ik ga dat ambtsgeheim nader exploreren aan de hand van de intensieve discussie die is gevoerd in de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk in 1956, 1957 en 1958. Deze discussie brengt de vragen en moeiten rondom het ambtsgeheim goed in kaart.

Serie: Handreiking voor kerkeeraadsleden, pag. 3,4.

⁵ In G. Heitink, *Pastorale Zorg. Theologie, differentiatie, praktijk*, Kampen 1998 (hst. 8). Heitink maakt voor deze indeling gebruik van ‘the four basic functions’ van Clebsch en Jeakle: ‘healing’, ‘sustaining’, ‘guiding’ en ‘reconciling’.

§ 1.2 Over de discussie over het ambtsgeheim in de synode van de NHK

In de meeste protestantse kerken hebben predikanten, ouderlingen (kerkvoogden) en diakenen een kerkordelijk vastgelegd ambtsgeheim.

Een predikant die in een gemeente wordt bevestigd als dienaar des Woords dient een aantal bevestigingsvragen te beantwoorden. Eén daarvan is dan ook de vraag: 'Belooft u geheim te houden wat vertrouwelijk te uwer kennis is gekomen?' Deze vraag wordt ook gesteld aan ouderlingen en diakenen die het ambt aanvaardden. Met het antwoord 'ja' op de gestelde vraag neemt men de plicht op zich om zich te houden aan de geheimhouding. De gemeente hoort ook het 'ja' van de ambtsdrager en kan de ambtsdrager er aan houden en - nog belangrijker - weet dat men de ambtsdrager kan vertrouwen. Huijser verwoordt dit als volgt: 'Dit ambtsgeheim dient niet tot beteugeling van machtsmisbruik, maar tot aanmoediging, bezegeling en bekrachtiging van goed vertrouwen, dat men nooit kan afdwingen, dat men alleen maar genieten kan.'⁶

De afgelegde belofte helpt de ambtsdragers en andere pastoraal medewerkers in de gemeente om in de twijfelgevallen zo omzichtig mogelijk te zijn en niet door een zekere onbedachtzaamheid het slachtoffer van loslippigheid te worden.

De vraag in het bevestigingsformulier⁷ geeft dus al aan dat de zaak waarom het gaat van groot belang is. Het is niet alleen maar opgenomen in de kerkorde (i.c. ordinantie 1-16-14, 11-5-25, 11-13-6, 13-4a-1, 14-2-1)⁸, het is tevens nadrukkelijk opgenomen in de bevestigingsformulieren. Maar dat is niet zonder slag of stoot gegaan. Er is namelijk nogal wat discussie geweest in de synodevergaderingen van 1956, 1957 en 1958 over het ambtsgeheim.

De loslippigheid van predikanten loopt de spuigaten uit en daarom moeten er regels worden opgesteld, zo klinkt het ter synode in 1956. 'In concreto werd er door Uw Raad (d.i. de Raad voor de Herderlijke Zorg) gedacht aan de mogelijkheid de predikant expressis verbis tot geheimhouding van pastorale kennis te verplichten door middel van binding aan een ambtsgeheim'⁹ schrijft de commissie, die ook haar licht heeft opgestoken bij buitenlandse kerken. Ze concludeert uit de door vijf kerken (uit Engeland, Schotland, Noorwegen en Duitsland) ter hand gestelde gegevens het volgende: 'Vrijwel overal blijken de Kerken de noodzaak te hebben ingezien de verplichting tot geheimhouding van hetgeen aan haar dienaren in de uitoefening van hun ambt werd toevertrouwd, niet zonder meer aan de prudentie van deze

⁶ Ph. J. Huijser, *Het ambtsgeheim van zielszorger*, Kampen 1961, pag. 10.

⁷ Zie hiervoor bijvoorbeeld de orden van dienst voor de bevestiging van een dienaar des Woords/ouderlingen en diakenen en voor het bevestigen in een bediening in het *Dienstboek voor de Nederlandse Hervormde Kerk* (pag. 138 - 180).

⁸ Zie ook de opmerkingen over deze ordinanties van P. van den Heuvel in: *De Hervormde Kerkorde. Een praktische toelichting*, Zoetermeer 1991, ' 5.8.3, pag. 113-114. Terecht merkt hij in zijn boek in noot 8 op pag. 126 op dat er in ord. 15 over het diakonaat geen bepaling is te vinden, terwijl deze volgens het besluit van 1958 er wel in zou moeten staan. De bedoeling was om in ord. 15-3-3 op te nemen: '...en zijn gehouden tot hetgeen in ordinatie 1-16-11 over de geheimhouding is bepaald'.

⁹ *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1956*, 's-Gravenhage 1961, pag. 211. (verder *Handelingen GS*)

dienaren over te laten, maar uitdrukkelijk in haar wetten en ordinanties vast te leggen. Het valt hierbij op, dat van sancties niet wordt gesproken.

Blijkbaar wordt verondersteld, dat alleen van het bestaan van zodanige bepalingen voldoende preventieve kracht zal uitgaan om aberraties in deze sector van het pastoraat te voorkomen.¹⁰

Tijdens de vergaderingen van juni 1956 kan men het nog niet eens worden over de manier waarin en hoe het ambtsgeheim verankerd moet worden. Aan de ene kant heeft dat te maken met een angst voor teveel regels, aan de andere kant vragen sommigen zich af of geheimhouding wel in regels is te vatten. Het is toch een 'kwestie van stijl en fatsoen' om 'allerlei zaken buiten de burgermansnieuwsgierigheid' houden. 'Dit moet men niet kerkordelijk vastleggen. Er zijn op een dorp ook veel geheime en vertrouwelijke zaken, die iedereen weet, maar alleen bij de predikant zou dat dan een kwestie van ambtsgeheim wezen. Dat ligt toch niet goed' zegt synodelid ds. De Zwart.¹¹

Maar het is toch vooral het gevoelen dat er duidelijkheid moet komen naar de ambtsdragers én naar de gemeenteleden dat de synode doet beslissen om een nieuwe commissie in te stellen die de al gedane voorstellen met betrekking tot het ambtsgeheim nader moet gaan uitwerken tot een kerkordelijk vast te leggen belofte.

In de vergadering van 5 februari 1957 liggen er wijzigingsvoorstellen ter tafel met betrekking tot de kerkorde en het dienstboek. Aan de proponentformule (ord. 7-18-3) moet een lid worden toegevoegd: een vraag of de kandidaat de geheimhouding in het pastoraat in acht zal nemen. Ook evangelisten en hulppredikers moeten zulk een vraag beantwoorden (nieuw lid in ord. 4-3-3). In het dienstboek dienen in de diverse orden van diensten voor de bevestiging van een dienaar des Woords en ouderlingen en diaken vragen met betrekking tot geheimhouding worden opgenomen.

Bij de voorstellen die zijn opgesteld ten behoeve van de februarivergadering van 1957 lezen we: 'In de toelichting, waarmee de voorstellen naar de classes gezonden zullen worden kan worden geconstateerd, dat helaas al te veel ambtsdragers slordig met het ambtsgeheim omgaan (later worden dit ergerlijke gevallen van schending genoemd), waardoor in de gemeenten verwarring en wantrouwen wordt gezaaid en het ambt niet meer werkelijk kan functioneren tegenover de gemeenteleden.'¹²

Daarom vindt deze commissie het de hoogste tijd worden om de geheimhouding kerkordelijk te gronden, zodat er ten eerste een hechtere grondslag gegeven wordt aan de verplichting tot geheimhouding, zodat er ten tweede ook tuchtrechtelijk kan worden ingegrepen als het geheim geschonden wordt en zodat er ten derde makkelijker een beroep kan worden gedaan op het zwijgrecht. Ook moet de preventieve werking van zo een kerkordelijke gegronde belofte niet onderschat worden. De toevoegingen in de kerkorde en in de orden van dienst zouden tevens het ambtsbesef van predikanten en ouderlingen verhogen. Er is nu nog teveel sprake van geestelijke slordigheid.

¹⁰ *Ibidem*, 213.

¹¹ *Ibidem*, 222.

¹² *Handelingen GS 1957*, 's-Gravenhage 1962, pag. 25.

Er is echter nogal wat huiver om de belofte tot geheimhouding op te nemen in het klassieke bevestigingsformulier. Sommige synodeleden wijzen erop dat de generale synode destijds nadrukkelijk heeft uitgesproken, de formulieren uit de tijd van de reformatie ongewijzigd in het dienstboek te willen opnemen. Weer anderen vragen zich af waarover er nu gezwegen moet worden: als iemand het expliciet aangeeft? Ook in deze vergadering speelt de vraag op hoe het ambtsgeheim van de ambtsdrager zich verhoudt tot de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de kerkenraad.

Ondanks het al eerder genomen besluit om de geheimhoudingsbelofte in de kerkorde te gronden en in het dienstboek op te nemen, ontstaat er zo wederom een principiële discussie. De praeses van de synode constateert dan 'dat de generale synode het over de zaak waarom het gaat wel eens is, maar dat er behoefte is aan een afgrenzing van dat wat wèl of niet onder de ambtelijke geheimhouding valt. Verder zijn er nog vragen gerezen t.a.v. de kerkrechtelijke vormgeving.'¹³ Er wordt derhalve opnieuw een commissie ingesteld die deze vragen moet gaan bespreken.

Deze commissie brengt rapport uit in de vergadering van 28 juni 1957. Over in te voeren kerkordelijke bepalingen is de commissie het unaniem eens. Deze worden dan ook door de vergadering aangenomen. Maar onderlinge verdeeldheid is er in de commissie gerezen over de opname van een geheimhoudingsbelofte in de bevestigingsvragen, een opname in het didactische gedeelte en een opname in ordinantie 7-18-3. Zoals ook al in eerdere vergaderingen naar voren kwam, zien velen dit als een aantasting van een stuk traditie. Je kunt de oude formulieren niet zomaar wijzigen.

Toch worden de formuleringen voor opname in de bevestigingsformulieren zoals voorgesteld aangenomen.

De kwestie van de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de consistorie aangaande het pastoraat blijkt een zeer fundamenteel punt te zijn: over het 'samenspel' van de ambten wordt in de vergadering van 24 juni 1958 uitvoerig gesproken. Uit de consideraties¹⁴ - die ter tafel liggen in deze synodevergadering - bleek bijvoorbeeld dat de classis Middelburg vreesde dat de zwijgplicht een wig zou drijven tussen predikant en kerkenraad. De classis Bommel zei 'dat het de grondgedachte van elke gereformeerd-protestantse kerkorde is, dat het Ambt primair functioneert in een college van ambtsdragers en zich van daaruit pas individueel laat horen; er is een kerkeraad en geen éénhoofdig ambt. De voorstellen (tot kerkordewijziging) laten het ambt echter juist in de gevallen, waarin het ernstige zaken gaat eenhoofdig, alleenmachtig maar ook eenzaam, optreden: de ambtsdragers mogen elkaar niet meer tot steun zijn'.¹⁵

Uit een nadere toelichting blijkt dat deze opmerkingen alles te maken met de visie op het pastoraat. Volgens (de leden van) deze classes heeft zielzorg zijn grens in het enkele aanzeggen van geboden en beloften Gods. In het pastoraat gaat het niet om het 'graven in

¹³ *Ibidem*, pag. 29.

¹⁴ Consideraties zijn raadplegingen van de classes aan de synode. Synodevoorstellen kunnen niet worden aangenomen zonder dat de classes zijn geconsidereerd. Voorstellen worden daarom altijd in 'eerste en tweede lezing' besproken.

¹⁵ *Handelingen GS 1958*, pag. 201.

andermans innerlijk'. Deze vorm van pastoraat kennen we wel als verkondigend pastoraat, maar dan zeer stringent opgevat.

In de vergadering van 27 juni 1958 wordt de discussie over het ambtsgeheim voortgezet. De voorgestelde kerkordewijzigingen worden aangenomen.¹⁶ Over een wijziging van ordinantie 7-18-3 is niet meer gesproken.

In deze vergadering blijkt weer hoe moeilijk sommigen het vinden om vragen op te nemen in de bevestigingsformulieren. Dan gebeurt er iets merkwaardigs. De generale synode stemt *tegen* een invoeging van de geheimhouding in de bevestigingsvragen. Maar dan ontstaat er toch weer een discussie over deze zaak, omdat de secretaris voor algemene zaken opmerkt dat het genomen besluit niet in de lijn ligt van het al gevoerde beleid in dezen. 'Hij meent, dat de argumenten die tot het opnemen van de vragen leiden, niet voldoende tot hun recht zijn gekomen. Naar aanleiding van deze opmerking ontstaat er opnieuw een gesprek (...) De generale synode besluit tot heropening van de bespreking over deze zaak.'¹⁷

Na een korte discussie, die niet meer is dan een herhaling van zetten, brengt de praeses het oorspronkelijke voorstel van de commissie om de vragen in het formulier te zetten in stemming. Het voorstel wordt nu wel aanvaard.

En zo besluit men om de volgende redactie op ten nemen in het didactische (onderwijzende) gedeelte van het (klassieke) bevestigingsformulier: 'Zij, die geroepen zijn tot het herdersambt dragen bijzondere verantwoordelijkheid in de zielszorg, waarbij hun naar de orde van de Kerk geheimhouding is opgelegd van al datgene, wat bij de uitoefening van hun ambt vertrouwelijk te hunner kennis is gekomen.'

¹⁶ Voor de precieze formuleringen verwijzen we naar de *Handelingen* van 1958, pag. 197-198 en 338-339.

¹⁷ *Handelingen GS 1958*, pag. 339-340.

§ 1.2.1 *Kort resumé van de synodediscussie over het ambtsgeheim*

In deze synodevergaderingen viel met betrekking tot de zaak van het ambtsgeheim een aantal dingen op. Ten eerste heeft men een grote noodzaak gezien het ambtsgeheim kerkordelijk te verankeren, omdat er nogal wat misstanden waren gesignaleerd. Daarbij zag men in dat het goed is dat de gemeente weet heeft van de belofte van de predikant, oftewel het 'ja' van de predikant moet klinken temidden van de verzamelde gemeente.

Ten tweede viel op dat de gedachten over het ambtsgeheim samenhangen met de visie op het pastoraat en ambt. Hoe meer er wordt gedaan aan 'het graven in iemands innerlijk' hoe stringenter het ambtsgeheim moet worden betracht, hetgeen betekent dat er dan niets of niet veel kan worden meegedeeld in het consistorie, terwijl er een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van de ambten, met name van de predikant en de ouderlingen. Zeker als het gaat om zaken van tucht en censura morum. Typerend met betrekking tot deze kwestie is een uitspraak van prof. Smelik die als volgt is opgetekend: 'Prof. Smelik ziet persoonlijk ook niet, dat binnen de grenzen van het geldende Gereformeerde kerkrecht de gesignaleerde moeilijkheden zijn te vermijden. Maar het pastoraat gaat spreker boven alles.'¹⁸ Uit de besluitvorming kan worden geconcludeerd dat het persoonlijke pastoraat (de pastoraatsvorm zoals die ook in § 1.1 is besproken) het 'gewonnen' heeft van dit stukje ambts-theologie. Anders gezegd: er was de Raad voor de Herderlijke Zorg veel aan gelegen om het *pastorale* ambtsbesef middels het formaliseren van het ambtsgeheim van predikanten (en ouderlingen en diakenen) te vergroten. Hierin is ze - voor wat betreft de formele kant van de zaak - in geslaagd.

§ 1.2.2 *Het gesprek over het ambtsgeheim in de gereformeerde synode*

Uit het boek van Ph. J. Huijser blijkt dat Huijser zelf in 1955 een verzoek heeft ingediend bij de generale synoden der Gereformeerde Kerken om in de - in de maak zijnde - kerkorde een bepaling op te nemen over het ambtsgeheim van zielzorgers.¹⁹ Dit verzoek is omkleed met de volgende argumenten: ten eerste staan predikanten en ouderlingen sterker voor de rechter bij hun beroep op het verschoningsrecht, ten tweede kan het het plichtsbesef van zielzorgers verhogen en ten derde is zo'n opname van belang voor het opwekken, bevestigen of herstellen van het vertrouwen van gemeenteleden in de zielzorgers.

We herkennen in deze argumenten de urgente redenen terug waarom de Hervormde synode besloot bepalingen op te nemen in haar kerkorde.

De gereformeerde synode ging echter niet in op het verzoek van Huijser, omdat volgens een brief van de synodale commissie ten eerste het verschoningsrecht niet vaststaat. Ten tweede omdat de zwijgplicht van zielzorgers er toch wel is en dat met een kerkordelijke bepaling de schender van de zwijgplicht niet beter bedwongen kan worden. Daarbij herkent men niet dat er sprake is van 'het gesignaleerde kwaad' (i.c. ergerlijke loslippigheid) met betrekking tot in vertrouwen meegedeelde gewetenszaken. En ten derde omdat een gemeentelid zich niet vrijer uit zal spreken 'als de op zichzelf reeds geldende geheimhoudingsplicht ook nog in de kerkorde wordt vastgelegd'.²⁰

¹⁸ *Handelingen GS 1957*, pag. 332.

¹⁹ Ph. J. Huijser, *a.w.*, pag. 229-240.

²⁰ *Ibidem*, pag. 238.

Kerkordelijke bepalingen zijn dus niet nodig, wel geeft de synodale commissie aan dat er liturgische initiatieven zullen worden ontwikkeld om de zwijgplicht op te nemen in de formulieren voor de bevestiging van ambtsdragers.

Huijser schrijft dan in zijn boek: ‘Aan zielzorgers zou bij hun bevestiging in het ambt een plicht worden voorgesteld en een belofte worden afgevraagd, die in het positieve kerkrecht geen steun, althans geen voldoende steun vindt. Wat zij zouden moeten spréken en doen volgens het nieuw te ontwerpen bevestigingsformulier, zou wel kloppen met de omschrijving van hun taak in de nieuwe kerkorde. Doch hun verplicht zwijgen volgens dit bevestigingsformulier zou dan een ambtelijke zwijgplicht zijn, waarover de kerkorde zwijgt.’²¹

Huijser is hierover uitermate verbaasd. Temeer daar later blijkt - en dat heb ik hierboven ook beschreven - dat de Hervormde synode juist vanwege deze zelfde argumenten wél besluit om *kerkordelijke* bepalingen op te nemen.

Boeiend om te zien is de tegengestelde beweging die beide synoden maken. De Hervormde synode was er van meet af aan van overtuigd dat het ambtsgeheim in de kerkorde moest worden verankerd. Moeite had men met een opname in het bevestigingsformulier. Bij de gereformeerden is het net andersom. Dit is op historische gronden goed te begrijpen. De Hervormde kerk is lang staatskerk geweest en was een ‘reglementenkerk’. Net zoals de staat graag alles tot in de details geregeld wil zien, zo is dat ook in de Hervormde kerk zo. De gereformeerden zien dat anders. Die willen juist zo min mogelijk kerkordelijk vast leggen om geen ‘wetjeskerk’ te worden. Het verschil is alleen al te zien aan de dikte van de kerkorde. De Hervormde is veel dikker dan de gereformeerde.

Helaas heb ik geen gegevens kunnen bemachtigen over bepalingen over het ambtsgeheim in het Evangelisch-Lutherse kerkrecht.

²¹ *Ibidem*, pag. 240.

§ 1.3 *Ambtsgeheim: plicht en recht*

Naast het hierboven al beschrevene kwam nog een aantal aspecten van het ambtsgeheim naar voren die in de synodevergaderingen van de Nederlandse Hervormde Kerk slechts zijn aangestipt, maar die belangrijk genoeg zijn om in deze scriptie aandacht aan te besteden. Dat waren met name vragen naar wat er nu precies onder het ambtsgeheim moet worden verstaan (oftewel wat zijn nu precies de grenzen; vele malen kwam de vraag ‘wat bedoelen we met vertrouwelijk?’ op), naar de zwijgplicht en het zwijgrecht (er werd gesproken over de relatie kerkelijk recht en het burgerlijk recht). Het is goed nader in te gaan op deze noties om zo meer zicht te krijgen op het ambtsgeheim als zodanig.

Wanneer ik het over ambtsgeheim²² heb dan bedoel ik dus de verplichting die een ambtsdrager heeft een vertrouwelijke mededeling of geheim dat men bij de uitoefening van het betreffende ambtswerk leert kennen, voor zich te houden. Zoveel is inmiddels al wel duidelijk.

Kortom, in principe geldt het ambtsgeheim voor elk pastoraal contact. Maar we moeten ons nu afvragen wanneer een contact pastoraal is en of ieder persoonlijk contact in het kader van het ambtswerk van een predikant geheimhouding behoeft.

In de INLEIDING van deze scriptie verhaalde ik immers al van een voorval waarbij iemand de predikant schending van het ambtsgeheim verweet. Het verweer van de predikant was dat het geen pastoraal contact was geweest. De ‘klager’²³ ging er blijkbaar van uit dat het ambtsgeheim altijd geldt, terwijl de predikant ervan uit ging dat de geheimhouding alleen voor pastorale contacten geldt. (Een pastoraal-psychologische verklaring voor dit misverstand zou wellicht kunnen zijn dat een ‘objectief’ onderwerp door de ‘klager’ subjectief werd uitgelegd. Het zou kunnen zijn dat niet zozeer de kwestie deze persoon persoonlijk raakte, maar wel de idee dat er over hem/haar gesproken wordt.)

Uit deze casus komen twee vragen uit naar voren. Ten eerste wanneer is een contact pastoraal en wanneer geldt het ambtsgeheim?

De grenzen van het ambtsgeheim zijn voornamelijk gelieerd aan het pastorale werk. Maar wanneer is een contact dan pastoraal?

²² Het beroepsgeheim komt op hetzelfde neer. Het beroepsgeheim van artsen en advocaten heeft veel gemeen met het ambtsgeheim van predikanten. Het woord ambtsgeheim wordt toegepast bij overheidsambtenaren of bij hen die in een geestelijk ambt zijn gesteld. Niet dat deze ‘soorten geheimhouding’ identiek aan elkaar zijn. Huijser schrijft in zijn boek (zie noot 6) over het onderscheid tussen ‘geestelijk ambtsgeheim’ en ‘ambtenaren-ambtsgeheim’: ‘het heeft een gans andere oorzaak of aanleiding waardoor het ontstaat, het heeft een gans andere achtergrond en ook een gans ander doel dan het ambtsgeheim van de ambtenaar (...) het geestelijk ambtsgeheim is een zaak apart.’ (pag. 10)

²³ Omwille van de vertrouwelijkheid doe ik geen uitspraak over de inhoud van de klacht, behalve dan dat deze een ‘zakelijk’ karakter had en duid ik ook het geslacht van de persoon niet.

Breed opgevat zou je kunnen zeggen dat al de ontmoetingen die de predikant *ambtshalve* heeft pastorale contacten zijn. Het is een bekend gegeven dat zodra mensen een predikant spreken de neiging hebben veel te vertellen van hun persoonlijke leven. Dat constateren zelfs theologiestudenten, die het wel eens gekserend ‘straat- of treinpastoraat’ noemen. Dit heeft te maken met de vertrouwenwekkende aard van het predikantsambt.²⁴ Daarbij is het predikantschap een ‘zijns-beroep’, dat wil zeggen dat een predikant 24 uur per dag, zeven dagen per week predikant *is*. Hij of zij kan op de meest ongelegen momenten gebeld door iemand die ‘een dominee nodig heeft’. Op zo’n moment ben je dat dan ook. Maar ook kan ieder gesprek dat een predikant voert gemakkelijk en als vanzelf uitmonden in een pastoraal gesprek. Om met Van Gennep te spreken: ‘De pastor is nooit en nergens veilig voor zijn beroep.’²⁵ Pastoraat is daarom meer een houding dan een bezigheid.

Het is heel moeilijk om precies aan te geven wanneer een contact pastoraal van aard is. Juist omdat pastoraat een ‘houding’, een ‘habitus’ is. Er zijn talloze boeken geschreven over pastoraat en als je al die boeken bij elkaar zou nemen, zou de enige conclusie kunnen zijn dat het hele leven van een predikant pastoraal is. Het vraagt dus veel van de predikant. Hij of zij is dan ook zelf degene die het beste kan beoordelen of een gesprek een pastoraal gesprek is of niet. Dat daar wel eens misverstanden (i.c. over het ambtsgeheim) over kunnen ontstaan, bewijst de casus, maar mijns inziens is dat onvermijdbaar.

Dit zou ervoor pleiten de geheimhoudingsplicht zo breed mogelijk op te vatten. Ik wil vooropstellen dat het geen kwaad kan, maar of dat een werkbare situatie is, is te betwijfelen, omdat je in persoonlijke zin of in ambtelijke zin bijna nooit meer over iemand zou kunnen praten zonder schending van het ambtsgeheim. Het zou bijvoorbeeld het werk in consistorieverband kunnen bemoeilijken.

Met betrekking tot de vraag wat nu gerekend moet worden onder de geheimhoudingsplicht heeft Huijser een drietal regels opgesteld. Van beslissende betekenis is in de eerste plaats de pastorant zelf, die zelf aangeeft dat iets niet mag worden doorverteld. In de tweede plaats moet de predikant zelf aanvoelen dan wel aannemen dat de pastorant iets als een geheim opvat, ook al wordt daar niet expliciet melding van gemaakt. In de derde plaats gaat het niet zozeer om de persoonlijke vertrouwensrelatie, maar om een goed en betrouwbaar pastoraat in het algemeen; hier gaat het om het oogpunt van wijsheid en voorzichtigheid met betrekking tot de pastorale contacten.²⁶

Dit zijn goede regels, omdat alle ‘partijen’ in betrokken zijn: de pastorant, de pastor en het pastoraat als zodanig. Het ambtsgeheim wordt dus nadrukkelijk betrokken op het pastorale werk en dat lijkt mij een goede zaak.

Het is in het kader van de casus de vraag of de ‘beller’ het gesprek met de predikant als pastoraal heeft ervaren. Als dat niet zo is, dan is mijns inziens het verwijt aan het adres van de predikant niet terecht. Als de ‘klager’ het wel als een pastoraal contact heeft ervaren, is het de vraag waarom de predikant het niet als zodanig heeft ervaren. Het ambtsgeheim dient de zaak van het vertrouwen. Het is daarom een voorrecht om het ambtsgeheim te hebben, omdat mensen *jou* daarom ook in vertrouwen nemen. Maar het ambtsgeheim is ook een zaak van

²⁴ De angst, dat de mensen die predikant niet durven vertrouwen, die er eind jaren ‘50 heerste in de Hervormde synode is in die zin anno 1999 niet meer aanwezig. Integendeel, predikanten wordt heel veel toevertrouwd.

²⁵ F.O. van Gennep, *De brief in het pastoraat*, Amsterdam 1965, pag. 20.

²⁶ Ph. J. Huijser, *a.w.*, pag. 45, 46.

integriteit. De integriteit is dé voorwaarde op grond waarvan men een predikant vertrouwen schenkt. Het is de plicht van de pastor om dat vertrouwen dat hij of zij uit hoofde van het ambt heeft, serieus te nemen. Het is ook de plicht van de ambtsdrager om integer en zorgvuldig met de geheimen om te gaan. Dat wil zeggen: het ambtsgeheim mag nooit geschonden worden. Toch stuiten we hier op moeilijkheden. Want hoe absoluut is deze uitspraak?

Als iets in de literatuur duidelijk wordt gemaakt is het wel dat het biechtgeheim absoluut is. De absoluteheid leverde nogal eens een probleem op. In het boek van Huijser staan een aantal wrange voorbeelden hiervan. Eén ervan wil ik weergeven: 'Een soortgelijk voorval vond plaats in 1889 in het Franse aartsbisdom Aix, waar de priester Dumoulin gevangen was genomen en tot levenslange ballingschap veroordeeld werd. Er was een rijke dame vermoord, haar lijk werd gevonden in de kerk en de priester zou deze roofmoord op zijn geweten hebben. Tijdens het proces voor de rechtbank nam hij een zwijgende en passieve houding aan. Hij werd gestraft met deportatie naar Nieuw-Caledonië. Ineens nam de zaak een wending toen drie jaar later, zijn vroegere koster, door gewetensangst gekweld, op zijn sterfbed onder getuigen bekende, dat hij de werkelijke dader was. Toen het lijk van de vermoorde dame in de kerk was ontdekt, had hij de priester de mond willen snoeren door bij hem zijn misdaad te biechten. Vanzelfsprekend werd het vonnis van de rechtbank herroepen en keerde de priester in zijn vorige parochie terug.'²⁷ In de Rooms-Katholieke traditie zijn die verhalen bekend als 'de martelaren van het biechtgeheim.

Dit legendarische voorbeeld laat zien hoe nijpend de absolute geheimhouding is. Hoe moeilijk het ook kan zijn voor de geestelijke, niets, maar dan ook werkelijk niets van hetgeen aan een priester wordt gebiecht, mag aan de openbaarheid worden prijsgegeven. De Rooms-Katholieken hebben dan ook van meet af aan straffen gezet op het schenden van het ambtsgeheim. Daarbij wordt nadrukkelijk gesteld dat het een vreselijke zonde tegen God is. Dit moet vooral in het licht worden gezien van de gedachte dat in de Rooms-Katholieke traditie de biecht een sacrament is. Na de Reformatie is dit sacrament in de Protestantse Kerken afgeschaft, maar met het badwater werd ook het kind weggegooid: het besef dat geheimhouding echt belangrijk is. Dat kwam volgens Huijser doordat bijvoorbeeld het celibaat werd afgeschaft. Hierover schrijft Huijser: 'De Rooms-katholieke biechtvader (...) ontvangt ook niet zulke gezelligheidsvisites als in pastorieën (...) gebruikelijk is en waarbij soms genoeglijk gepraat wordt over de meer intieme dingen van het kerkelijk en ambtelijk leven.'²⁸ Het doet Huijser verzuchten dat de Rooms-Katholieke biechtvaders veel beter zijn geïmmuniseerd tegen schennis van het ambtsgeheim dan de Protestantse zielzorgers. Wat Huijser niet schrijft is dat de schennis van het ambtsgeheim wellicht meer voorkwam doordat juist de absolute geheimhouding door de Protestanten niet is overgenomen. Er was meer vrijheid ontstaan voor de zielzorger. Meer en meer werd de geheimhouding een zaak van het eigen geweten in plaats van kerkelijke wet.

Want in de meeste protestantse kerken heeft men een zogenaamd 'relatief' ambtsgeheim voorgesteld. Het zijn met name de voorbeelden - zoals zojuist geschetst - geweest die de

²⁷ *Ibidem*, pag. 108.

²⁸ *Ibidem*, pag. 112.

protestanten ertoe brachten om het ‘secret absolu’ niet meer toe te passen. Geen enkel mens kan en mag zich zomaar verschuilen of zichzelf met opzet veilig stellen met behulp van het ambtsgeheim, zoals de koster dat deed.

Wat nu als een predikant tijdens een pastoraal gesprek te horen krijgt dat iemand een misdrijf heeft gepleegd? Dan heeft hij of zij de plicht om dit voor zich te houden. Tenminste, wanneer een misdrijf is geschiedt en er geen reden is om aan te nemen dat er sprake is van een herhaling dan wel een continuering, dan is het geboden te zwijgen. Op zichzelf is dit duidelijk en het lijkt mij een goed standpunt. Hoe moeilijk dit ook is voor de predikant, op hem of haar rust niet de gewoonlijke burgerplicht om dat aan te geven bij de politie. Zoals burgers aangifte *moeten* doen, hoeft een geestelijke die in vertrouwen, dus onder ambtsgeheim, iets heeft gehoord dat niet te doen. Hij of zij mag strikt genomen niet eens spreken als het niet strikt noodzakelijk is.

Dit zijn zaken die het geweten van een predikant zwaar kunnen belasten. Daarom ook mag de belofte tot geheimhouding nooit zomaar als een formaliteit of een vanzelfsprekendheid mogen worden gezien. Juist dit soort ‘gevallen’ scheppen bij de predikant in kwestie een grote behoefte om te praten: om het van zich af te praten of om het toch te melden, omdat het een verschrikkelijk misdrijf is. Juist dit soort gevallen laat zien hoe ingrijpend het ambtsgeheim kan zijn. Zowel voor de pastor die iets te horen krijgt dat hij of zij eigenlijk liever niet had willen horen, maar ook voor de pleger van het misdrijf die zijn of haar verhaal kan doen. Iets dat zonder het bestaan van het ambtsgeheim nooit zou zijn gedaan. Ook daders van misdrijven hebben recht op pastorale bijstand, een pastor dient er ook voor hen te zijn (zonder aanzien des persoons). Jezus kwam juist op voor de ‘zondaren’.

Moeilijker wordt het echter als er sprake is van een misdrijf dat nog doorgaat, bijvoorbeeld incest. Of als een pastorant aangeeft dat hij of zij een moord wil gaan plegen. Mag een pastor dan het in vertrouwen meegedeelde openbaar maken? Oftewel mag een pastor dan moedwillig het ambtsgeheim schenden? Het mag wel, het moet niet. Hier gelden de rechtsbeginselen van de subsidiariteit en de proportionaliteit. Het beginsel van de subsidiariteit wil zeggen dat de pastor zelf kan en mag ingrijpen: hij kan de pastorant ertoe brengen, te proberen te overtuigen zelf aangifte te doen of de betreffende instanties of personen in te lichten. Dat betekent dat er allerlei wegen zullen moeten worden bewandeld, die het geheim niet openbaren, maar die er wel toe kunnen leiden dat het betreffende misdrijf niet (meer) zal voorkomen. Te denken valt aan de weg van de overreding. In ieder geval moet de pastor zijn dilemma kenbaar maken. Het behoort tot de nadrukkelijke pastorale taak van de pastor om wat dit betreft tot het uiterste te gaan. Wel zo dat indachtig de woorden van Jezus van Nazareth: ‘Ga heen en zondig niet meer’, de pastorant inderdaad afziet van zijn of haar toekomstige misdaad.

Als er echter grote toekomstige dreiging is en de pastorant is er met geen middel van af te brengen, moet de pastor een afweging maken. Of zijn ambtsgeheim bewaren of het belang van de bedreigde laten prevaleren, door bijvoorbeeld de bedreigde te waarschuwen. Dit laatste zou kunnen leiden tot schending van het ambtsgeheim, waarvan de pastorant wel zal moeten worden ingelicht. Dit is het beginsel van de proportionaliteit: welk belang weegt zwaarder? Dat is een zwaar innerlijk conflict. Niemand kan de pastor hierbij helpen, dat is een zaak van het persoonlijke geweten. Niet voor niets wordt er in veel literatuur gesteld dat het ambtsgeheim *eenzaam* maakt (zie ook § 1.4).

In een artikel van mr. Hoeckert (geestelijk verzorger) lezen we hierover: ‘Het conflict van plichten, waarin een geheimhouder kan komen te staan is door hem of haar alleen persoonlijk op te lossen. (...) De beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit wijzen de geestelijk

verzorger de weg en alleen bij toekomstig ernstig gevaar is de geheimhouder eventueel in geweten gerechtigd te spreken. De plicht tot geheimhouding beschermt niet de geheimhouder, maar de hulp zoekende mens: het is een algemeen belang dat ieder (...) contact op kan nemen met een geestelijke.²⁹

Niemand kan de pastor dwingen te spreken, alleen de stem van zijn of haar geweten zal moeten vertellen wat te doen. Een pastor hoort eigenlijk niet alleen te weten wanneer hij of zij moet zwijgen, maar ook wanneer hij of zij moet spreken.

Indien de zaak voor de rechter komt en de pastor wordt voor het gerecht gedaagd als getuige in een zaak, kan hij of zij zich beroepen op het zogenaamde ‘verschoningsrecht’ (zie artikel 272 van het ‘Wetboek voor Strafrecht’). Dit wil zeggen dat een pastor niet verplicht is te getuigen en het zwijgen mag bewaren. Het ambtsgeheim of beroepsgeheim telt zo zwaar dat er zelfs in het Burgerlijk Wetboek bepalingen zijn opgenomen om mensen die geheimhouding moeten betrachten te beschermen, maar ook om een samenleving te creëren waarin iedereen ‘fout of niet-fout’ recht heeft op een vertrouwelijk gesprek. Dit is hetzelfde principe als dat iedereen recht heeft op een advocaat (iemand die trouwens ook een strikt ambtsgeheim heeft).

Wie daarentegen het ambtsgeheim zonder geldige reden schendt is strafbaar. Er staat een boete op fl. 600,- of een celstraf van maximaal 6 maanden. Zo serieus wordt het ambtsgeheim genomen.

Daarom moet iedere pastor zich grondig bezinnen op het ambtsgeheim, voordat hij of zij de belofte doet om alles geheim te houden wat hem of haar vertrouwelijk ter ore komt.

§ 1.4 Predikant en partner

Het niet kunnen delen van harts- en/of gewetenszaken die het ambtsgeheim regardereren is één van de allermoeilijkste aspecten waarmee een pastor te maken kan krijgen. Want hoe vanzelfsprekend en goed is het niet om zaken die je raken te delen met je partner? En niet zelden raakt een diep vertrouwelijk gesprek de predikant ook persoonlijk. Ambt en persoon zijn - zoals ik al constateerde - immers sterk met elkaar verbonden. Maar toch moeten ook vertrouwelijke aangelegenheden die een pastor persoonlijk raken vertrouwelijk blijven. Dat kan een pastor dus eenzaam maken: zaken niet te kunnen delen, die je zo graag zou willen delen. Deze behoefte om zaken van het hart te willen delen met de partner heeft tot veel schendingen geleid. Het is één van de meest voorkomende loslippigheden van de ‘ergerlijke loslippigheden’ die de Hervormde synode in 1956 constateerden. Ds. Kaptein (betrokken in synodecommissies, die zich bezighielden met het ambtsgeheim) is er daarom toegekomen om in zijn artikel ‘Stellingen over het ambtsgeheim’ in *Woord en Dienst* van 8 maart 1958 een stelling op te nemen, die luidt: ‘Het ambtsgeheim geldt óók en zonder meer de eigen vrouw. Het is een volkomen verkeerde gedachte, dat het huwelijk goed moet worden gemaakt, door alles van de ánder gemeenzaam te hebben. Niet het geheim van de ánder, maar het éigen geheim zal in de hand en in het hart van onze vrouw moeten worden gelegd.’³⁰

²⁹ W.J.H. Hoekert, ‘Ambtsgeheim een zaak van vertrouwen en integriteit’ in: M.B. Blom (red.), *Taken en voorwaarden. Protestants Geestelijke Verzorging*, uitgave: Bureau Hoofdpredikant, Den Haag 1997 (herziene uitgave), pag. 6 - 15.

³⁰ R. Kaptein, ‘Stellingen over het ambtsgeheim’ in: *Woord en Dienst*, jrg. 7 1958, pag. 70

Kaptein legt er de nadruk op dat een predikant niet alles hoeft en mag delen met zijn of haar partner, zeker niet als het gaat om het geheim van een pastorant (de ander). Ook de partner van de predikant moet weten dat de predikant ambtsgeheim heeft, dat iets anders is dan een persoonlijk geheim. Als die twee ‘geheimen’ elkaar raken, moet de predikant ten allen tijde proberen om, als hij of zij over dat persoonlijk geheim wil praten, het ambtsgeheim erbuiten te houden. In de toelichting schrijft Kaptein: ‘Al het *eigene* hebben we met elkander gemeenzaam en te dien aanzien blijft er altijd een grote taak in het huwelijk. Wat wij, in dienst van den Heer, van een derde hebben ontvangen, hoort alleen aan Hém.’³¹

Een eventuele vraag van de partner: ‘hoe kom je nu zo bij dit gevoel?’ kan derhalve niet worden beantwoord met een verslag van een pastoraal gesprek, waarin ook de pastor persoonlijk werd geraakt. De predikant moet hier zeer zorgvuldig in zijn en de partner moet hier begrip voor kunnen hebben.³² Huijser schrijft over één uitzondering: ‘Welnu, indien de Protestantse zielszorger te maken kreeg met zulk een uitzonderlijk moeilijk geval, waarin hij om raad verlegen was en toevallig zijn vrouw een *bijzonder* charisma van wijsheid zou bezitten, dan zou haar ter verkrijging van een noodzakelijk advies zoveel van het geheim mogen openbaren als een Rooms-Katholieke biechtvader zou openbaren aan zijn consulent; de naam van het betreffende gemeentelid zou hij voor haar dan echter zorgvuldig moeten verzwijgen.’³³

Zo blijkt dus dat het ambtsgeheim verder reikt dan alleen de predikant zelf. Ook de partner moet weet hebben van het belang van het ambtsgeheim. Maar niet alleen de partner, ook de kinderen van de predikant, en ook de (regelmatige) bezoekers van de pastorie dienen zich bewust te zijn van het ambtsgeheim van de predikant en daar zorgvuldig mee om te gaan. In de pastorie gaat veel ‘pastoraals’ om: de telefoon en de voordeur hebben alles met het pastoraat te maken. Pastoranten bellen op of melden zich aan de deur. De aanwezigen in de pastorie weten dan dat ‘die en die mevrouw’ er weer is. Zonder dat de predikant er iets aan kan doen, komen de bewoners van een pastorie veel te weten. Op zichzelf is dit niet erg, zolang men maar met betrekking tot deze zaken zwijgzaam is: horen, zien en zwijgen. Informatie over geheime aangelegenheden kan ook van de ‘andere kant’ komen. Het komt namelijk ook nogal eens voor dat gemeenteleden veronderstellen dat de predikantspartner weet heeft van de zaken waarover men met de predikant in gesprek is. Aan de telefoon of op straat kan men met de predikantspartner bij wijze van spreken ‘zomaar’ een gesprek beginnen over deze zaken, terwijl de predikantspartner er niets van weet, omdat de predikant er

³¹ *Ibidem* (cursivering Kaptein).

³² De kwestie van de geheimhouding van vertrouwelijke zaken is één van de argumenten vóór het celibaat. Zo citeert Huijser H.B. Visser, voormalig Gereformeerd predikant, maar overgegaan naar de Rooms-Katholieke Kerk. ‘Het ambtsgeheim kan in kerk alleen afdoende worden geregeld als het celibaat wordt betracht’ lezen we op pag. 253 van Huijsers boek.

³³ Ph.J. Huijser, *a.w.*, pag. 255 (cursivering Huijser).

(omwille van het ambtsgeheim) niet over gepraat heeft. Met deze spontaan verkregen informatie moet de predikantspartner uiteraard ook zorgvuldig omgaan. Het in acht nemen van het ambtsgeheim gaat dus verder dan hem of haar die hiertoe een belofte heeft afgelegd. Voor de mensen om de predikant (of andere pastorale arbeiders) heen is het dus een kwestie van goed fatsoen.

§ 1.5 *Bijbelse noties met betrekking tot het ambtsgeheim*

Het werk dat een predikant doet is grotendeels gegrond op bijbelse gegevens, in het bijzonder het Nieuwe Testament. Vooral in de Handelingen en de brieven van Paulus is veel geschreven over het werk dat gedaan werd onder, voor en door de gelovigen. De Kerk heeft altijd naarstig gezocht naar de bijbels juiste wijze van werken. Christus is immers op aarde gekomen voor ons mensen, maar ook om het ons *voor te doen*. De eerste gemeente heeft ook met alle macht geprobeerd om dat voorbeeld na te volgen onder leiding van de apostelen. In de geest van het werk van de apostelen wilde men verder werken, men zag dat als een opdracht van Christus zelf (zie hiervoor bijv. Matt. 9: 35 - 38 en de vele gelijkenissen). Wat een voorganger moet doen is af te lezen uit woord en werk van 'de Voorganger', Jezus Christus. Dat dit 'aflezen' in de geschiedenis nogal wat moeilijkheden heeft opgeleverd, omdat er nu eenmaal geen eenduidige exegese bestaat, is duidelijk. Ik stip het belang van de bijbelse fundering hier aan, niet om een discussie op gang te brengen over een juiste exegese, maar om aan te geven dat ook het ambtsgeheim door de eeuwen heen door theologen bijbels gefundeerd is. Huijser laat dat zien. Hij gaat in zijn boek uitgebreid in op de bijbelse grondslagen van het ambtsgeheim. In eerste instantie gaat hij uitvoerig in op de bijbelse fundamenten van de biecht zoals die in de officiële Rooms-Katholieke geschriften is uiteengezet. Als het gaat om de geheimhouding wordt van Rooms-Katholieke zijde gesteld: 'Ze is immers de logische en praktische consequentie van de plicht, die Christus in het evangelie aan alle gelovigen heeft opgelegd om hun verborgen zonden aan de priesters te belijden.'³⁴ Na een lang betoog over de biecht en haar bijbelse grondslagen³⁵ concludeert Huijser dat het biechtzegel niet bijbels te funderen is. Volgens Huijser zijn er betere fundamenten te vinden voor het ambtsgeheim van de zielszorger.

Ten eerste wijst hij op het zwijgen van de Schrift zelf. In een aantal gevallen lezen we niets over de inhoud van bepaalde gesprekken die hebben plaatsgevonden, hoewel er wel wordt geschreven dat deze gesprekken plaatsvonden. Huijser geeft drie voorbeelden.

- * Het gesprek dat Jezus na zijn opstanding heeft gehad met zijn broer Jacobus en met de apostel Petrus (1 Cor. 15 : 5, 7).
- * De zalving van de voeten van Jezus door de zondares (Luc. 7 : 36-50). Huijser veronderstelt dat hier een gesprek aan vooraf is gegaan, waar de anderen geen weet van hebben.
- * Het gesprek dat Jezus heeft gehad met de Samaritaanse vrouw (Joh. 4). De discipelen, die na dit bijzondere gesprek - het was niet gewoon dat een joodse *man* sprak met een Samaritaanse *vrouw* - aan komen lopen, komen niets te weten van de inhoud van dit gesprek, ze vragen hem niet om tekst en uitleg.

³⁴ Ph. J. Huijser, *a.w.*, pag. 119.

³⁵ Sleutelteksten voor het biechtzegel zijn Mt. 16: 19, 18, 18:18 en Joh. 20.23.

‘In dit zwijgen is de Schrift nuttig tot onderwijzing’ citeert Huijser B. Wielenga.³⁶ De Schrift laat volgens Huijser in deze voorbeelden duidelijk zien dat bij Christus de geheimen veilig zijn, zo veilig zouden ze ook moeten zijn bij de hedendaagse zielszorgers.

Deze voorbeelden zijn mijns inziens voor een fundering van een bijbels actief ambtsgeheim enigszins dunnetjes, vooral het tweede voorbeeld, dat louter berust op suggestie. Er wordt in de Bijbel wel meer *niet* geschreven, hetgeen heel wat speculatieve commentaren en boeken heeft opgeleverd.³⁷ Kun je dat wat er niet staat aanvoeren als bewijs? Een bevestigend antwoord op deze vraag zou gegeven kunnen worden als het gaat om het ambtsgeheim. Maar er zijn ook wel andere redenen te bedenken waarom de evangelienschrijvers bepaalde zaken niet op hebben geschreven, bijvoorbeeld: ze zijn er zelf niet bij geweest en ze vonden de bronnen niet betrouwbaar genoeg, ze vonden het niet van belang om op te nemen in hun evangelie of ze wilden juist het geheim laten staan.

Ook deze redenen zijn suggestief van aard. Ze kunnen daarom nooit als steekhoudend bewijs voor iets worden aangevoerd.

Ten tweede gaat Huijser in op de zogenaamde *gouden regel der wederkerigheid* (zoals het in de ethiek genoemd wordt): ‘Alles nu wat gij wilt, dat u de mensen doen, doet gij hun ook aldus, want dit is de wet en de profeten.’ (Matt. 7 : 12). Deze regel geldt ook voor de relatie tussen zielszorger en het gemeentelid. Het gemeentelid stelt zijn of haar hart open en hoopt op hulp, troost en raad. De zielszorger moet zich afvragen hoe hij of zij het zou vinden als er met zulke persoonlijke aangelegenheden niet vertrouwelijk zou worden omgegaan. Als hij of zij dat niet prettig zou vinden, dan betekent dat dat er over hetgeen het gemeentelid vertelt gezwegen moet worden.

Huijser ziet deze - in aansluiting bij Luther - formule als een belichaming van Goddelijk recht, of beter gezegd: van een door God opgelegde plicht. ‘Handelt hij niet naar dit kompas, hetzij door loslippigheid en praatzucht, hetzij door de zucht om met zijn geheime wetenschap te pralen, hetzij doordat hij geen notie heeft van zijn zwijgplicht, dan kunnen de gevolgen ernstig zijn en die komen voor zijn rekening’ schrijft Huijser om er aan toe te voegen dat de predikant zich dan vergrepen heeft aan de wet en de profeten.³⁸

Deze opmerkingen van Huijser lijken wat zwaar op de hand te zijn, maar ze raken een diepe kern van evangelische waarheid, namelijk die van de solidariteit. De pastor staat net zoals Christus naast de mens, niet erboven of er recht tegenover, al kan of zal de ander dat best wel eens zo ervaren. Maar het is de taak van de pastor om zich solidair op te stellen. En solidariteit betekent: een gelijkwaardige behandeling als dat je zelf behandelt wilt worden, dat betekent ten diepste: ‘Heb uw naaste lief als uzelf’ (Mc. 12 : 30)

³⁶ Citaat van B. Wielenga weergegeven door Ph.J. Huijser, *a.w.*, pag. 152.

³⁷ Een goed voorbeeld hiervan is het zwijgen van de Schrift over het ‘hoe’ van Jezus lichaam (als je al van lichaam kunt spreken) na zijn opstanding. Talloze boeken zijn geschreven en theorieën ontwikkeld over deze ‘exegetische’ kwestie. Een discussie onder Nederlandse theologen in 1989 en 1990 leverde exegetisch alleen maar meer verwarring op. Zie: D.H.J. Steenks, *Tussen een te ijle vergeestelijking en een te ruwe materialisering, Een homiletisch onderzoek naar paasprediking in het licht van een discussie over de opstanding van Jezus Christus*, Utrecht 1998 (niet gepubliceerd).

³⁸ Ph.J. Huijser, *a.w.*, pag. 156.

Ten derde wijst Huijser op het negende gebod: 'gij zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste'. Huijser wijst erop dat er ook mee bedoeld is dat je van de ander geen kwaad mag spreken als gevolgd van onbedachtzaamheid. Dan is het een uiting van liefdeloosheid (oppervlakkigheid, onbezonnenheid). Schending van het ambtsgeheim maakt de zielszorger volgens Huijser schuldig aan het negende gebod.

Het is inderdaad een bekend gegeven dat onbezonnenheid leidt tot schennis van het ambtsgeheim. Maar of dat nu zo nadrukkelijk moet worden verbonden met het negende gebod is de vraag. Huijser overtuigt niet als hij dit gebod en de daarmee samenhangende etymologie van het woord kwaadspreken met ambtsgeheimschending verbindt. Tenzij deze schending doelbewust plaatsvindt om de ander in een kwaad daglicht te zetten, dan heeft hij gelijk. Maar onbezonnenheid of oppervlakkigheid zien wij niet als een vals getuigenis. Het negende gebod doet meer denken aan roddelen, achter iemands rug om kwaad spreken. Het roept op om niet leugenachtig te zijn.

Uit het negende gebod valt in positieve zin de gedachte af te leiden van het 'weest betrouwbaar' (waarschijnlijk bedoelt Huijser dit te zeggen). Zo verstaan is het negende gebod zeer goed te verbinden met het ambtsgeheim.

Ook wijst Huijser - ten vierde - op een aantal regels in het boek Spreuken, zoals daar zijn:

- 'Wie met laster omgaat, verraadt geheimen; maar wie betrouwbaar van geest is, houdt een zaak verborgen.' (Spr. 11 : 13)
- 'Wie als een lasteraar rondgaat, openbaart geheimen, laat u dus niet in met een loslippige' (Spr. 20:19). Dit is een waarschuwing voor de pastorant, als de predikant bekend staat als loslippig - en dat blijkt geen kwaadsprekerij - moet hij of zij zich niet inlaten met zo'n pastor. In deze tekst wordt het openbaren van geheimen gesignaleerd als een kenteken van de kwaadspreker en dit speciale kenteken wordt met expresse bewoordingen afgekeurd, stelt Huijser terecht.³⁹
- 'Beslecht uw rechtsgeding met uw naaste, maar openbaar het geheim van een ander niet, opdat wie het hoort u niet beschimpe; dan zou het kwaad gerucht over u niet ophouden.' (Spr. 25 : 9 en 10) In deze tekst gaat het om een rechtsgeding. In zulke kritieke toestanden, wanneer persoonlijke dingen snel naar boven komen, moet men het zwijgen er toe doen over andermans geheimen. Zo waak je er voor dat de ander de bal terugkaatst en ook 'met modder (i.c. de geheimen) gaat gooien'.
- De voornaamste regel is volgens Huijser: 'Haat verwekt krakelen, maar liefde bedekt alle overtredingen' (Spr. 10 : 12, maar zie ook 1 Cor. 13 : 7, Jac. 5 : 20 en 1 Petr. 4 : 8). 'Het bedekken van de overtredingen geschiedt, doordat een persoon, die door liefde zich laat leiden, deze overtredingen niet verbreidt, er niet over spreekt. (...) In het niet-openbaren van ambtsgeheimen moet uitkomen hun betrouwbaarheid van karakter en tevens hun liefde tot de naaste. Dit is positief Goddelijk recht.'⁴⁰

Huijser gaat op dit laatste in door te wijzen op Mattheüs 18 : 15: 'Indien uw broeder zondigt, ga heen, bestraf hem onder vier ogen.' Het is duidelijk: doe dit niet in het openbaar, het gaat niemand wat aan. Doe dit soort dingen in de beslotenheid. De broeder zal waarschijnlijk meer geneigd zijn te luisteren als het onder vier ogen gebeurt. Hij hoeft zich voor niemand 'groot'

³⁹ Ph. J. Huijser, .a.w., pag. 164.

⁴⁰ *Ibidem*, pag. 165,166.

te houden of zich voor iemand te schamen. Het onder vier ogen is de ‘arm der liefde’: de broeder moet worden opgericht, niet worden neergehaald. Reeds Augustinus zag het zielszorgerlijk ambtsgeheim als een speciale vorm van de broederlijke zwijgplicht zoals we die tegenkomen in Matt. 18 : 15.

Het ambtsgeheim is niet nadrukkelijk gestipuleerd in de bijbel, maar er zijn wel teksten die er nadrukkelijk op wijzen dat in bijzondere, delicate, persoonlijke kwesties zwijgen beter is dan spreken. Of je dat ‘positief goddelijk recht’ kunt noemen is de vraag. Je kunt mijns inziens niet voorzichtig genoeg zijn met dat soort duidingen. Wel is duidelijk dat je zeer zorgvuldig om moet gaan met het recht dat je *ambtshalve* hebt gekregen: namelijk het vertrouwen dat mensen in je stellen. Je bent een vertegenwoordiger van God, dat op zichzelf is een groot voorrecht, maar blijf daarin ook oprecht en doe je plicht: houd de zaken geheim die je vertrouwelijk ter ore komen.

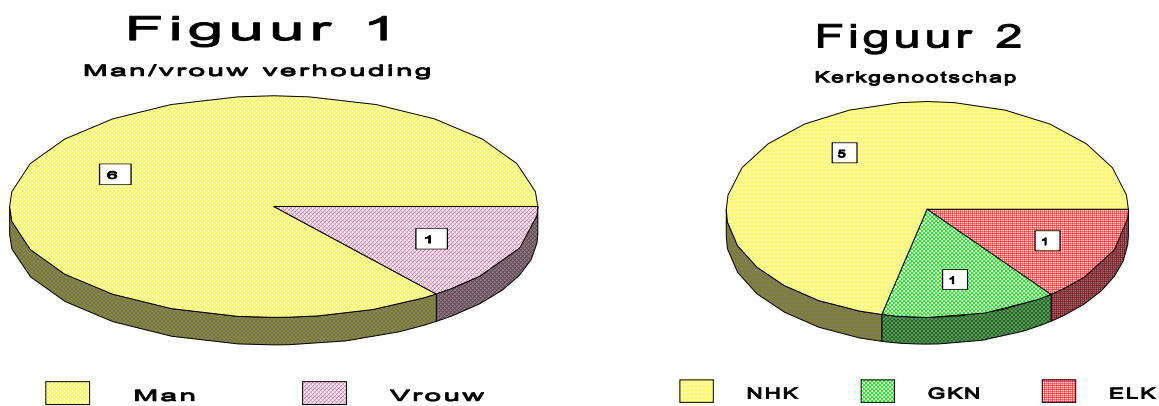
Zoveel is wel duidelijk geworden dat het allesomvattende bijbels-theologische concept met betrekking tot het ambtsgeheim de *liefde* is. De liefde tot de naaste verbonden als in het liefdesgebod met de liefde voor jezelf is dé beweegreden om het ambtsgeheim te betrachten. Vertrouwen, dat we tegenkwamen als grondbegrip van het ambtsgeheim, is een hele wezenlijke eigenschap van de liefde. Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen. Een pastor die niet alert is op de geheimhouding is een liefdeloos pastor, omdat hij of zij niet beseft wat hij of zij aanricht. Misschien niet direct, maar wel indirect: het vertrouwen is geschonden, wie kun je dan nog recht in de ogen kijken? Een predikant die zijn ambtsgeheim schendt, schendt zo niet alleen de ander, maar ook zichzelf.

HOOFDSTUK 2 EEN VELDONDERZOEK NAAR HET AMBTSGEHEIM

§ 2.1 Opzet praktijkonderzoek

Om zicht te krijgen op de praktijk van het ambtsgeheim anno 1999 heb ik een vragenlijst opgesteld en deze in mei 1999 aan twintig predikanten toegestuurd. Enkele predikanten zijn telefonisch benaderd met de vraag of ze mee wilden werken. Slechts één predikant heeft dit toegezegd. Daarop besloot ik - omdat ook de tijd begon te dringen - om op goed geluk enquêtes op te sturen naar predikanten, die ik met behulp van predikantenboeken van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland had geselecteerd. Van de Evangelische Lutherse Kerk ontving ik een adressenlijst van predikanten, die in deze kerk werkzaam zijn. Ik heb aan zes Evangelisch Lutherse predikanten (drie vrouwen en drie mannen), aan zeven Gereformeerde predikanten (vier mannen en drie vrouwen) en aan zeven Nederlands Hervormde predikanten (vier mannen en drie vrouwen) een vragenlijst toegestuurd: de bedoeling was namelijk om een onderzoek te doen in de Samen- op-Weg-Kerken (SoW). Ik heb bij de selectie ook gekeken naar het aantal ambtsjaren van de predikanten; ik heb zowel predikanten die nog maar kort predikant zijn als predikanten die al (bijna) met emeritaat zijn benaderd.⁴¹

De respons was mager. Zeven predikanten retourneerden een ingevulde vragenlijst.⁴² Voor de man/vrouw verhouding zie figuur 1. Voor de verdeling over de kerkgenootschappen zie figuur

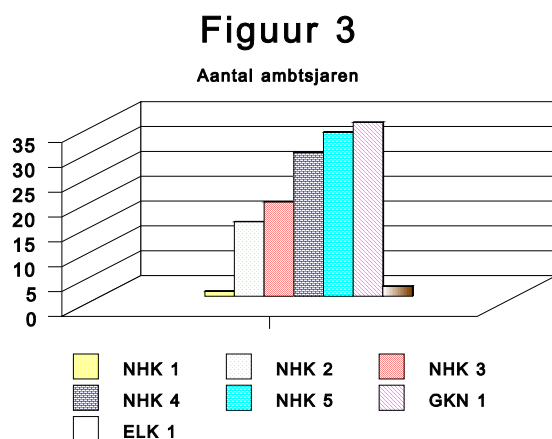
2.

Voor een overzicht van het aantal ambtsjaren zie figuur 3.

⁴¹ Dit geldt niet voor de Evangelisch Lutherse predikanten, omdat we alleen een adressenlijst tot onze beschikking hadden en niet een overzicht van standplaatsen en ambtsjaren (zoals dat te vinden is in de jaarboeken van de NHK en de GKN).

⁴² Om het de predikanten makkelijker te maken, hadden we een aan onszelf geadresseerde envelop met postzegel erop gedaan. Zes predikanten hebben de envelop wel teruggestuurd, maar niet met een ingevulde vragenlijst. Drie van hen stuurden de vragenlijst anoniem terug. De andere drie schreven dat ze zichzelf niet geschikt achtten om de vragen te beantwoorden. Twee van hen waren Evangelisch Luthers. Hier wreekte zich het feit dat ik geen volledige gegevens had. Deze twee predikanten staan wel op de predikantenlijst van de ELK, die ik van het synodebureau kreeg toegestuurd, maar er staat niet bij dat ze niet als gemeentepredikant werkzaam zijn. Eén predikant schreef: 'Jarenlang was ik eerder een hulpverlener (oude-wijken-pastoraat) en werd ik vertrouwd door mijn houding en manier van omgang met mensen, en niet in de eerste plaats vanwege het feit dat ik predikant ben.'

Het zijn dus met name de Nederlands Hervormde predikanten geweest die de vragenlijst hebben ingevuld. De ambtsjaren van de NHK-predikanten variëren van 1 jaar tot 33 jaar (zie NHK 1 tot en met NHK 5, figuur 3)

De Gereformeerde en de Evangelisch-Lutherse predikanten hebben nauwelijks gereageerd (respectievelijk één met 35 ambtsjaren en één met twee ambtsjaren). Een echt SoW-onderzoek kan het derhalve niet worden genoemd.

Het is overigens de Gereformeerde Ph.J. Huijser die schrijft: ‘Wat zou men voorts bij een schriftelijke enquête, b.v. onder predikanten uit verschillende kerkformaties ingesteld, omtrent eventuele gevallen van geheim schennis, als resultaat kunnen verwachten? Dit, dat de gestelde vragen onbeantwoord bleven en het toegezonden formulier blanco terugkwam. Het enige, wat de insteller van deze enquête met zijn voorgenomen onderzoek bereikte, zou zijn, dat hij zich wild en zijd belachelijk had gemaakt.’⁴³ (sic!)

Desalniettemin zijn de ingevulde enquêtes zeer de moeite waard om te bespreken. Hieronder volgt een uitwerking van de vragen.

§ 2.2 Over de waarde van het ambtsgeheim

Op de vraag: ‘Kunt u in een paar kernwoorden aangeven wat voor u als predikant de waarde van het ambtsgeheim is’ kwamen de volgende antwoorden (de kernwoorden zijn cursief gedrukt):

- Mensen durven je toe te *vertrouwen* als ze weten dat je er met anderen niet over mag praten.
- Het intact houden van de pastorale (*vertrouwens-*)relatie.
- *Vertrouwen, toevertrouwen, belasting.*
- Mensen voelen zich *vrij*er om uit te spreken wat op hun *hart* ligt, dan in een gesprek zonder ambtsgeheim.
- Het helpt mij als pastor mijzelf bewust te zijn van de rol die ik vervul: *vertrouwensrol*. En het betekent *veiligheid* en *bescherming* voor de pastorant.

⁴³ Ph.J. Huijser, *a.w.*, pag. 113-114.

- De waarde van het ambtsgeheim zie ik vooral daarin dat het pastoranten het *vertrouwen* geeft, me persoonlijke dingen mee te kunnen delen, zonder dat zij *bang* moeten dat ik deze dingen verder ga vertellen.
- Het ambtsgeheim is voor een predikant een *plicht* die gegeven is bij de uitoefening van zijn/haar dienstwerk en als zodanig *onmisbaar*. Kernwoorden hierbij zijn: *vertrouwen* en *geloof in God* en in de *medemens*. Het ambtsgeheim biedt de pastorant *veiligheid* en *geborgenheid* en waar mogelijk een *weg naar bevrijding*.

Het woord *vertrouwen* komt in bijna alle antwoorden voor. Opvallend is dit niet, want - zoals ik al constateerde in hoofdstuk 1 - als er één begrip wezenlijk is voor het ambtsgeheim dan is het wel het begrip 'vertrouwen'. Dit vertrouwen geeft - de antwoorden analyserend - de pastoranten de ruimte en de vrijheid, de veiligheid en de geborgenheid om zaken van het hart te berde te brengen, die anders nooit zo snel verteld zouden worden aan iemand. Zo'n ruimte kan pastoraal-psychologisch benaderd de mens bevrijden van lasten of van zorgen. Het ambtsgeheim heeft zeker een therapeutische waarde.

Wat opvalt, is dat sommige predikanten - als ze het ambtsgeheim op zichzelf betrekken - de woorden 'belasting', 'plicht' en 'bewustwording' gebruiken. Dat zijn grote woorden, wat mijns inziens aangeeft dat deze predikanten het ambtsgeheim zeer serieus nemen. Het helpt ze te bedenken dat ze in een ambt staan (vanwege God en voor de medemens) dat grote verantwoordelijkheid met zich meebrengt; een verantwoordelijkheid die zo groot kan zijn dat je het als een belasting kunt gaan ervaren. Een juist besef van verantwoordelijkheid is de 'voor-waarde' om de pastorale relatie intact te houden.

§ 2.3 *Over de grenzen van het ambtsgeheim*

De tweede vraag handelde over de grenzen van het ambtsgeheim. Is voor de predikant helder wat de grenzen zijn en hoe hij/zij deze hanteert?

De meeste predikanten wijzen er op dat elk pastoraal gesprek vertrouwelijk is. Eén predikant schreef: 'Bij het ambtsgeheim gaat het niet alleen om vertrouwelijke gegevens. Elk gesprek - zeker de ambtelijk gevoerde - beschouw ik per definitie als vertrouwelijk; wat niet wil zeggen dat elk element geheim blijft. Ook het feit, dat je al of niet een gesprek gehad hebt, is al een zaak van terughoudendheid.' Een ander schreef: 'Grenzen zijn er in principe niet. Je kunt iemand niet je vertrouwen geven onder bepaalde voorwaarden. Dat is geen vertrouwen meer.' Toch worden er door diverse predikanten voorwaarden/grenzen gesteld, vooral als het gaat om 'schade aan derden', dan wordt het beginsel van de proportionaliteit toegepast. In elk geval is duidelijk dat allen uitgaan van het relatieve ambtsgeheim.

Opvallend was het antwoord van een predikant die schreef het ambtsgeheim heel strikt te hanteren, en alleen met de mentrix of een collega over een pastorale casus, waar deze predikant het heel moeilijk mee heeft, te spreken. Waar de andere predikanten met name wijzen op de moeilijkheden voor derden, wijst deze predikant ook op het persoonlijke aspect van het ambtsgeheim. Het kan voor een predikant wel eens moeilijk zijn om het ambtsgeheim te bewaren, zoals ik schreef in § 1.4. Het is hierbij de vraag hoever je kunt gaan om als beginnend predikant met een mentor een pastoraal probleem te bespreken.

§ 2.4 *Verbreking⁴⁴ van het ambtsgeheim*

Op de vraag of het ambtsgeheim wel eens verbroken moest worden antwoordde drie van de zeven predikanten met ‘nee’. Eén predikant heeft wel eens overleg gehad over een vertrouwelijke zaak met een arts en een diaken. Twee predikanten hebben in verband met kindermishandeling en incest besloten het ambtsgeheim te verbreken (beginsel van proportionaliteit) en één predikant heeft het beginsel van de subsidiariteit toegepast. Deze predikant schrijft: ‘Nee. Toch moest dit in een gegeven situatie bijna gebeuren, omdat de pastorant mij heel ernstige dingen meedeelde. Een jonge pastorant was in de ‘drugsscene’ terechtgekomen en had naar eigen zeggen een dodelijke dosis toegediend in het drankje van een vriendin. De waarheid was niet te verifiëren, omdat de pastorant niet bereid was consequenties te verbinden aan de mededelingen hierover. Ik heb de pastorant voorgesteld om samen aangifte te doen bij de plaatselijke politie. De pastorant wilde dit onder geen beding. Het ambtsgeheim heeft mij ervan weerhouden verdere stappen te ondernemen.’

Hieruit blijkt dat het beginsel van de proportionaliteit wordt toegepast bij voortdurend gevaar voor/schade aan een derde. Predikanten zetten dan stappen die ‘neigen naar’ schending van het ambtsgeheim (het hangt er enigszins van af hoe ze de situatie aanpakken). Het beginsel van de subsidiariteit wordt toegepast als het gaat om ernstige (criminele) zaken die geen toekomstig gevaar opleveren.

Een en ander laat zien dat de verantwoordelijkheid van predikanten verder reikt dan het belang van de pastorant alleen. Het kunnen opkomen voor het belang van ‘derden’ is het grote voordeel van de relativiteit van het ambtsgeheim, maar het legt een grotere druk op de verantwoordelijkheid van de predikant. De predikant die het woord ‘belasting’ gebruikte om de waarde van het ambtsgeheim te duiden, is ook één van de predikanten die het ambtsgeheim omwille van een incest-situatie heeft verbroken. Wellicht heeft deze predikant zulk een situatie die om veel verantwoordelijkheid vroeg als belastend ervaren.

§ 2.5 *Moeilijkheden met betrekking tot het ambtsgeheim*

De moeilijkheden waar predikanten tegenaan lopen als het gaat om het ambtsgeheim (bijvoorbeeld in pastorale vergadering of in kerkenraadsvergaderingen) daarover handelde de derde vraag. In de antwoorden valt op dat het ambtsgeheim van en in relatie tot andere ambtsdragers nog wel eens een probleem is. Drie predikanten ervaren hun mede-ambtsdragers als ‘te open’. Uit de antwoorden valt af te leiden dat ouderlingen en diakenen, maar ook bezoekmedewerkers zich vaak niet bewust zijn van het belang van het ambtsgeheim. Niet altijd wordt geheimhouding in acht genomen. Eén predikant schrijft iets wat mij doet denken aan de synodediscussie over het individuele en het collectieve van het ambtsgeheim: ‘Soms zijn de grenzen van wat je wel of niet deelt met anderen over een vertrouwelijk gesprek onduidelijk. Ik zelf ben heel terughoudend (...). Ambtsgeheim maakt eenzaam. Jij bent de enige die iets weet, die begrijpt waarom iemand doet wat hij doet. Je kunt zijn gedrag niet verklaren zonder het ambtsgeheim te schenden.’ Hier raken we een zeer moeilijke kwestie. Als er bijvoorbeeld een nieuwe ambtsdrager gekozen moet worden en er wordt iemand voorgesteld, van wie de predikant vanuit pastoraal contact weet dat deze persoon niet geschikt is, wat moet hij of zij dan doen? Ook hier wordt er een zwaar beroep gedaan op het geweten

⁴⁴ We maken een onderscheid tussen verbreking en schending van het ambtsgeheim. We spreken van ‘verbreking’ als er omwille van andere belangen een afweging wordt gemaakt die kan leiden tot verbreking van het ambtsgeheim. We hanteren het begrip ‘schending’ als er sprake is van ‘niet-noodzakelijke’ openbaring van vertrouwelijke zaken.

van de predikant om een goede afweging te maken tussen diverse belangen. Als ambtsdragers onder elkaar zou het mogelijk moeten zijn om de twijfels uit te spreken, maar de ervaringen zijn daar over het algemeen niet zo goed mee. Uit de literatuur, maar ook uit deze enquête komt naar voren dat schending van het ambtsgeheim meestal voort komt uit vergaderingen waarin vertrouwelijke (pastorale) zaken zijn besproken. dat maakt predikanten terecht voorzichtig.

Uit de antwoorden blijkt dat niemand echt voor een collectief ambtsgeheim is. Eerder voor een zorgvuldig gedeeld individueel ambtsgeheim. Eén predikant verwoordt dit zo: ‘Lastig is om genoeg te vertellen over iemands probleem zodat ook anderen de zorg voor iemand mee kunnen dragen, maar niet zoveel dat de persoon in kwestie zijn vertrouwelijkheid geschonden acht.’ Een andere predikant pleit ondubbelzinnig voor het individuele ambtsgeheim: ‘Ik vind dat het ambtsgeheim aan de *persoon* gebonden is en slechts in hoge uitzondering gedeeld kan worden met een andere ambtsdrager.’

§ 2.6 *Schending⁴⁵ van het ambtsgeheim*

Op de vraag of er in de ambtelijke omgeving wel eens een schending van het ambtsgeheim heeft plaatsgevonden antwoordden vier predikanten ontkennend. Een drietal predikanten schetsen een casus. Ik behandel er twee. Eén predikant schetst een schending van het ambtsgeheim van twee kanten. Enerzijds geeft hij een voorbeeld van een predikant die vertrouwelijkheden meedeelde omdat het gesprek hem teleurstelde: hij had zijn gelijk niet gekregen. Van de kant van de pastorant zijn er soortgelijke voorbeelden. Deze predikant schrijft: ‘Ook door de pastorant wordt soms wat vertrouwelijk werd besproken in den brede gebracht, niet zelden uit ontevredenheid over en dus tot schade van de betreffende pastor. Zelf heb ik dit eens ervaren - in een situatie van echtscheiding - met bemoeienis van de kinderbescherming.’

Hier komen we iets op het spoor waar we nog niet eerder bij hebben stilgestaan. Namelijk de schending van het vertrouwen van de pastor zelf. Onze blik was tot nu toe voornamelijk gericht op de pastorant, maar hieruit blijkt dus dat ook de pastor zelf in het geding is. Het zal moeilijk zijn om je tegen dit soort zaken te verweren, juist ook omdat het gaat om vertrouwelijke zaken. Hoe ver kun je gaan om jezelf als pastor tegen onrechtmatigheid te beschermen?

Een ander voorbeeld van schending van het ambtsgeheim waarbij de predikant ‘schade’ ondervond: ‘Tegenover een ouderling had ik m.b.t. een wat “moeilijk” echtpaar ter verdediging gezegd: “ik denk dat het feit van hun kinderloosheid moeilijk te verwerken is.” Pas jaren later kwam ik erachter dat die ouderling prompt naar die mensen toe gegaan was, met een opmerking als: “de dominee vindt jullie zielig omdat je geen kinderen hebt.” En ik maar niet begrijpen waarom die mensen tegenover mij nog stugger waren dan voorheen.’ De ouderling schond dus duidelijk zijn ambtsgeheim, misschien niet bewust, maar het gebeurt dan toch. Onnozelheid en onvoldoende besef van het belang van het ambtsgeheim zijn volgens Huijser trouwens de meest voorkomende oorzaken van schending. Schending van het ambtsgeheim is negatief van aard, omdat er altijd wel iemand ‘schade’ van ondervindt in welke orde van grootte dan ook.

⁴⁵ zie noot 45.

§ 2.7 Een beroep op het ambtsgeheim

Ook werd de vraag gesteld of er vaak een *nadrukkelijk* beroep op het ambtsgeheim werd gedaan en in welke onderwerpen dat dan meestal betreft.

Een nadrukkelijk beroep wordt er niet zo vaak gedaan. Op subtiele wijze daarentegen wel. Opmerkingen als: ‘dit vertel ik verder niemand’ of ‘dit mag u niet verder vertellen’ regarderend duidelijk het ambtsgeheim. Dit is meestal een vorm van ‘afchecken’ zoals een predikant schreef. De antwoorden geven aan dat de pastoranten goed weten dat een predikant ambtsgeheim heeft, juist omdat er over persoonlijke kwesties gesproken wordt die normaliter niet zo snel ter sprake komen. Dat dit te maken heeft met het vertrouwelijke én het geestelijke dat een ambtsdrager ‘meebrengt’ lijkt evident.

Als er wel een nadrukkelijk beroep wordt gedaan op het ambtsgeheim gaat dat over de volgende onderwerpen: huwelijksproblemen (soms inzake overspel), sexuele geaardheid, schulden, ervaringen/daden uit het verleden (die niet verwerkt zijn), erfenskwesties. Wat opvalt in de antwoorden is dat alle predikanten, die een opsomming geven van onderwerpen, huwelijksproblemen noemen. Het is ook bekend dat veel predikanten te maken krijgen met huwelijksproblemen. Dat er dan een nadrukkelijk beroep op het ambtsgeheim wordt gedaan is vrij logisch omdat de predikant vaak ook de partner kent en omdat nu juist dat probleem niet te delen is met de eigen partner omdat daar het probleem mee is. Het delen van dat probleem kan dan goed met een predikant: het ambtsgeheim bewijst juist in deze (roddel-)gevoelige zaken zijn waarde.

Eén predikant had ervaren dat een nadrukkelijk beroep op het ambtsgeheim te maken meestal te maken heeft met een vorm van biechten.

§ 2.8 over kerkorde en gedragsregels

Laten we eens kijken naar hoe er vanuit de verschillende kerkformaties op de vraag naar de waardering van de kerkorde-/gedragsregels wordt gereageerd.

De Evangelisch-Lutherse predikant merkt op dat kerkorde en gedragsregels niet belangrijk zijn, omdat het ambtsgeheim een vanzelfsprekende zaak is, die niet eerst moet worden voorgeschreven teneinde zich eraan te houden.

De Gereformeerde predikant schrijft: ‘Formele regels ken ik niet, maar het kan best zijn dat de kerkorde er iets over zegt. Ik betwijfel of regelgeving (behalve de af te leggen belofte) zinvol is. Als iemand het niet aanvoelt hoe een (vertrouwens-)relatie werkt, helpt een kerkorde artikel niet. Misschien zelfs wel omgekeerd: hoe meer regels, des te meer mazen.’

Een soortgelijke redenering zijn we ook tegengekomen in § 1.2.2. Het onderstreept - al moet ik natuurlijk op grond van één mening heel voorzichtig zijn - ten enenmale het gegeven dat Gereformeerden niet veel op hebben met intensieve regelgeving. Interessant is de opmerking dat vertrouwelijkheid een kwestie is van ‘aanvoelen’ en dat een kerkorde daar niet bij helpt. Toch meende de Hervormde synode - zoals al eerder gesteld - dat een kerkordelijke bepaling juist wel zou helpen bij de bewustwording van het belang van de geheimhouding.

Interessant is nu te kijken hoe de Hervormde predikanten op deze vraag reageerden. Eén predikant geeft op deze vraag geen commentaar, omdat de regels niet echt bekend zijn. Drie van de vier predikanten (die wel iets hebben opgeschreven) wijzen er op dat de regels over het ambtsgeheim vrij *algemeen* zijn. De meeste van hen zijn het erover eens dat meer regels

niet zullen helpen. ‘Verfijning van de regels zou betekenen: het pad van de casuïstiek betreden. Dat helpt m.i. niet echt (ik denk hier tamelijk protestants in)’ merkt één predikant op.⁴⁶ Een mening die twee andere collega’s delen.

Er zijn echter twee predikanten die er op wijzen dat er wel iets mag worden opgenomen in de kerkorde over het ‘verschoningsrecht’ dat in het burgerlijk recht is geformuleerd ten behoeve van onder andere predikanten.

Overigens wordt in de gedragsregels voor predikanten van de Bond van Nederlandse Predikanten in de toelichting op artikel 3.5 wel melding gemaakt van het verschoningsrecht.⁴⁷ Het valt op dat geen van de Hervormde predikanten zegt dat ze de kerkordelijke regels niet nodig vinden, integendeel ze worden neutraal tot positief gewaardeerd. Hoe dit te verklaren valt, heb ik al aangegeven in § 1.2.2.

§ 2.9 *Biecht en ambtsgeheim*

Recentelijk verschenen er in de dagbladen artikelen over het herstel van de biecht in de Protestantse kerken. Deze gedachte vormde de aanleiding tot de vraag: Herkent u het verlangen naar de biecht vanuit uw ambtspraktijk? Zo ja, is dat volgens u met name gerelateerd aan het ambtsgeheim of spelen daar andere factoren een rol in?

Er is een aantal predikanten die het verlangen naar de biecht vanuit hun ambtspraktijk wel herkennen. De biecht verstaan als ‘ik heb iemand nodig om te praten bestaat volop’ schrijft een predikant. Een enkeling koppelt dit nadrukkelijk aan het ambtsgeheim. Eén predikant merkt op dat het belangrijk zou zijn, wanneer de gemeenteleden méér zouden beseffen dat het ambtsgeheim *bindend* is voor de pastor. Wellicht zouden mensen dan meer hun hart kunnen luchten in de zin van ‘biechten’. Een andere predikant wijst erop dat de biecht een kwestie van ambtsopvatting is (het priesterlijke) en niet van het ambtsgeheim. Wij ontdekten echter in § 1.1 al dat het ambtsgeheim een ‘priesterlijke daad’ is. Wij gaan ervan uit dat bestaan van het ambtsgeheim van de predikant het Protestantse verlangen naar de biecht opwekt. Zo schrijft één predikant dat een pastoraal hem nadrukkelijk heeft gevraagd om een biecht niet op grond van het ambtsgeheim van de predikant, maar vanuit de behoefte om vergeving.

§ 2.10 *Overige opmerkingen*

Bij de laatste vraag konden de predikanten aangeven wat ze hadden gemist of waar ze mij op zouden willen attenderen. Van één predikant kwam een nuttige tip: ‘een pastor moet nimmer partij kiezen in kwesties met betrekking tot (familie-)relaties.’ Deze predikant pleit ook voor meer pastoraal-psychologische scholing (zie ook noot 3).

Er is nog één reactie die ik zou willen weergeven, waar ik verder omwille van de ruimte niet verder op in kan gaan, maar waarnaar nader onderzoek zeker niet ongewenst is.

‘Al enige jaren stoor ik mij aan het feit dat in de sfeer van mentoraat en begeleiding van predikanten vertrouwelijkheid en beoordeling onvoldoende scherp onderscheiden worden. Wat de predikant vertrouwelijk deelt met een ander kan plotseling in beoordelingssituaties tot zijn nadeel strekken. Ik vraag mij ook wel eens af of die vraag in de kringen van de visitatie voldoende is doordacht.’

⁴⁶ In het Rooms-Katholieke kerkrecht zijn er veel meer (casuïstische) bepalingen te vinden, meldt Huijser. Dit heeft vanzelfsprekend te maken met het sacrament van de biecht.

⁴⁷ Bond van Nederlandse Predikanten, *Gedragsregels voor predikanten*, Utrecht 1996, pag. 7.

Ondanks de opmerking van Huijser over de belachelijkheid van een enquête kan ik niet zeggen dat ik blanco resultaat heb geboekt. Ik ben een aantal aspecten tegengekomen, die ik niet eerder constateerde en ik heb voornamelijk ontdekt dat er niet zo'n grote discrepantie zit tussen de 'oude' literatuur/discussies en de hedendaagse ervaringen met betrekking tot het ambtsgeheim. Ook en juist uit deze enquête blijkt onder andere dat de waarde van het ambtsgeheim ontstellend groot is, dat het persoonlijke geweten van de predikant veelbepalend is en dat schending schade betekent. Kortom dat een goed en adequaat pastoraat staat of valt met het ambtsgeheim!

§ 3.1 *Korte samenvatting*

Een predikant, maar ook andere ambtsdragers en bezoekmedewerkers hebben een belangrijke taak. De zorg voor de ander is een groot christelijk goed, maar het dient wel integer te gebeuren. Dat betekent dat die zorg vanuit de liefde moet opkomen. Als liefde dé drijfveer is om mensen te ondersteunen, te helpen, te stimuleren en te bemoedigen, dan kan er niet veel mis gaan. Toch moeten we daar niet te optimistisch over zijn. We zijn Jezus niet, al zouden veel hulpverleners dat wel willen zijn. Het ambtsgeheim heeft zijn fundament in de liefde: we moeten met betrekking tot het ambtsgeheim denken vanuit de ander. Denken vanuit de ander, dat is niet op jezelf gericht zijn, niet uit zijn op verbetering van je eigen positie, niet per sé je eigen verhaal willen vertellen, maar dat is de ander serieus nemen, de ander de tijd gunnen, de ander zijn of haar eigenheid laten. Dat is liefde. En pas dan kan het ambtsgeheim goed functioneren, omdat die ander ontdekt dat er oprechte en integere interesse is, waardoor er vertrouwen ontstaat. Is liefde het fundament voor het ambtsgeheim, vertrouwen is de voorwaarde voor het ambtsgeheim. Iemand die niet te vertrouwen is, wordt niet (snel) in vertrouwen genomen. Predikanten die het pastoraat maar saai vinden omdat het niet verder komt dan ‘koffiepraat’ moeten bij zichzelf te rade gaan hoe dat komt. Werken ze wel vanuit de liefde, of doen ze ‘gewoon hun werk’? Al is pastoraat zeker werk, het is in geen geval gewoon werk, het is een bijzondere opdracht, van Godswege namelijk. Sommigen noemen het een *roeping* anderen een *innerlijke(godsdienstige) bewogenheid*. Uiterlijk of innerlijk, het is in ieder geval een bijzonder gebeuren. In het pastoraat kun je namelijk de ‘echte mens’ ontmoeten, de mens met zijn of haar diepste zielerorselen. In de dagelijkse omgang met mensen kom je daar niet zo snel bij. Het hebben van ambtsgeheim is daarom een groot voorrecht. Dat kan niet voldoende beseft worden.

Evenmin - en dat is de andere kant - kan niet voldoende beseft worden dat dit voorrecht grote verplichtingen schept, die niet altijd even makkelijk te hanteren zijn. Zowel in hoofdstuk 1 als 2 hebben we daar uitvoerig kennis mee gemaakt. Geheimhouding is voor dienaren van het (W)woord niet één van de makkelijkste dingen. Elke predikant zal menen dat schending van het ambtsgeheim een slechte zaak is, maar elke predikant zal zich er ongetwijfeld ‘schuldig’ aan maken. Want hoe vaak verzeilt een predikant niet in een gesprek over zijn werkzaamheden, waarbij ‘even’ de grenzen van het ambtsgeheim wat vervagen en hij/zij smakelijk vertelt wat hij/zij nu weer heeft meegemaakt? Of hoe vaak komt het niet voor dat de predikant de preek lardeert met een fragment van een gesprek dat hij ‘onlangs’ nog had. Het is allemaal zeer te begrijpen, maar het is maar tot op zekere hoogte allemaal goed te keuren. Een predikant mag bijvoorbeeld best voorbeelden uit de pastorale context aanhalen. Homiletisch strekt dit trouwens wel tot aanbeveling. Zolang er maar geen namen, tijds- of plaatsaanduidingen of iets van dien aard aan te pas komen. Ook moet de predikant niet zijn/haar aantekeningen of zijn/haar agenda laten rondslingeren. Dit strekt organisatorisch ook tot aanbeveling.

Naar mijn mening kan een predikant niet voorzichtig genoeg zijn als het gaat om het ambtsgeheim ter wille van de pastorant, ter wille van hem- of haarzelf en ter wille van het pastoraat in het algemeen. Ik pleit niet voor een absoluut ambtsgeheim, maar voor een *zo stringent mogelijk individueel en relatief ambtsgeheim*. Het is mijns inziens de beste manier om veel problemen te voorkomen, want ook in dit geval geldt dat voorkomen beter is dan genezen.

§ 3.2 Conclusies en aanbevelingen

Mijns inziens is er op de vraag naar het *waarom, wanneer en op welke wijze* van het ambtsgeheim een afdoende antwoord gegeven, al erken ik zeker dat er nog veel meer over te zeggen valt. Alleen al het boek van Huijser bevatte 520 pagina's.

Wat valt er na mijn naspeuringen op te maken?

Ten eerste dat we het belang en de waarde van het ambtsgeheim nooit moeten, kunnen en mogen onderschatten. En dat er daarom veel meer aandacht zou moeten worden besteed aan de bewustwording hiervan. Dit houdt bijvoorbeeld in dat tijdens de opleiding van predikanten er minstens één college aan moet worden gespendeerd en dat het ambtsgeheim in het leervicariaat wordt geagendeerd en eventueel op het Seminarie dient te worden geëvalueerd. Zodat niemand die predikant wordt kan zeggen dat hij of zij zich nooit had beseft dat het ambtsgeheim zo'n impact heeft op pastor en pastorant.

Het is ons overigens opgevallen dat in een aantal (systematisch-theologische) boeken die handelen over het ambt niet wordt gesproken over het *ambts-geheim*. Dit is toch niet alleen maar een zaak van de praktisch theologen?

Ten tweede dat een predikant nadrukkelijk aandacht moet besteden aan het ambtsgeheim afgezien van het betrachten ervan. Op tweeërlei wijze: aan de andere ambtsdragers en bezoekmedewerkers moet heel duidelijk worden gemaakt wat het ambtsgeheim betekent voor hen die zij bezoeken en voor henzelf. Ze moeten gewezen worden op de valkuilen en de schade die schending kan veroorzaken. Uit de beantwoording van de enquête blijkt dat er een zekere zorg bestaat over het betrachten van het ambtsgeheim door andere ambtsdragers. Het heeft er alle schijn van dat het probleem van 'loslippige' predikanten dat in de jaren '50 werd geconstateerd, in de jaren '90 is verworden tot 'loslippige' ouderlingen en diakenen. Er moet dus meer aandacht worden besteed aan de geheimhoudingsplicht van hen.

Ook de gemeenteleden zelf moet duidelijk worden gemaakt dat de ambtsdragers en bezoekmedewerkers onder het ambtsgeheim vallen. Een predikant zou bijvoorbeeld in een schrijven kunnen meedelen dat hij ook naar zijn of haar partner het ambtsgeheim betracht. Dit alles om de waarde van het ambtsgeheim ten volle te kunnen (laten) 'benutten'

Ten derde lijkt het niet mogelijk om betere regels en af te leggen beloften op te stellen, dan nu bijvoorbeeld zijn vermeld in de Nederlands Hervormde kerkorde, de nieuwe SoW-kerkorde (al wordt in de nieuwe kerkorde veel minder nadruk gelegd op de geheimhouding dan in de Hervormde kerkorde), in de gedragsregels van de Bond van Predikanten en in de bevestigingsformulieren in het nieuwe SoW-dienstboek die allerhande problemen met betrekking tot het ambtsgeheim weten te ondervangen. Je zou al snel vervallen tot een onuitputtelijke casuïstiek, waardoor niemand meer de bomen in het bos ziet staan. Een goede voorbereiding op het ambtsgeheim stimuleert en onderbouwt het geweten van een predikant, die op grond van zijn of haar geweten dan best in staat zal zijn om een moreel aanvaardbare en integere keuze te maken als het gaat om een eventuele verbreking van het ambtsgeheim.

Ten vierde en ten slotte. Het ambtsgeheim handelt over horen, zien en zwijgen. En met zwijgen wordt meer bedoeld dan het niet-spreken alleen...

LITERATUURLIJST

- * M.B. Blom, 'Ambtsgeheim een zaak van vertrouwen' in: *Praktische Theologie*, jrg. 1994, pag. 86 - 91.
- * M.B. Blom (red.), 'Ambtsgeheim een zaak van vertrouwen en integriteit' in: *Taken en voorwaarden. Protestants Geestelijke Verzorging*, uitgave: Bureau Hoofdpredikant, Den Haag 1997 (herziene uitgave), pag. 6 - 15.
- * F.O. van Gennep, *De brief in het pastoraat*, Amsterdam 1965.
- * *Handreiking voor kerkeeraadsleden*, deel VII 'Het ambtsgeheim', Den Haag 1981.
- * *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1956*, 's-Gravenhage 1961.
- * *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1957*, 's-Gravenhage 1962.
- * *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1956*, 's-Gravenhage 1963.
- * G. Heitink, 'In goed vertrouwen' in: *Ouderlingenblad* jrg. 76, no. 876, oktober 1998, pag. 15 - 18.
- * G. Heitink, *Pastorale Zorg. Theologie, differentiatie, praktijk*, Kampen 1998 (hst. 8).
- * P. van den Heuvel, *De Hervormde Kerkerde. Een praktische toelichting*, Zoetermeer 1991.
- * W. Hoeckert, *Ambtsgeheim voor geestelijk verzorgers en de wet*, lezing gehouden op de studiedag: Rapporteren en ambtsgeheim voor geestelijk verzorgers (15 juni 1998), Den Haag 1998, pag. 1 - 9.
- * Ph. J. Huijser, *Het ambtsgeheim van de zielszorger*, Kampen 1961.
- * R. Kaptein, 'Stellingen over het ambtsgeheim' in: *Woord en Dienst*, jrg. 7 1958, pag. 69 - 70.
- * *Kerkerde der Nederlandse Hervormde Kerk*, Zoetermeer 1969.
- * M. Mezger, 'Amtsgeheimnis' in: Hans Dieter Betz (hrsg.) *RGG⁴ (Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft)*, 4. völlig neu bearb. Aufl. 1998, pag. 622 - 625.
- * W.R. Miller/K. Jackson, *Practical Psychology for Pastors*, New Jersey 1995.